

Przedwczesne kończenie nauki Monitoring i przeciwdziałanie

Pakiet szkoleniowy

Eurocultura
(Włochy)

Mazowiecki Kurator Oświaty
(Polska)

Sysco Business Skills Academy
(Wielka Brytania)

Sysco Polska
(Polska)

2016

Erasmus+

Projekt jest realizowany przy wsparciu finansowym Komisji Europejskiej. Publikacja odzwierciedla jedynie stanowisko jej autorów i Komisja Europejska oraz Narodowa Agencja nie ponoszą odpowiedzialności za umieszczoną w nich zawartość merytoryczną. Niniejszy materiał rozpowszechniany jest bezpłatnie.

Spis treści

Broszura informacyjna	3
Instrukcja dla szkoły do stosowania „Kwestionariusza oceny ryzyka przedwczesnego kończenia nauki”	6
Instrukcja dla rodziców do stosowania „Kwestionariusza oceny ryzyka przedwczesnego kończenia nauki”	10
Kwestionariusz nr 1 oceny ryzyka przedwczesnego kończenia nauki	13
Kwestionariusz nr 2 oceny ryzyka przedwczesnego kończenia nauki.....	16
Kwestionariusz nr 3 oceny ryzyka przedwczesnego kończenia nauki	20
Algorytm postępowania dla szkół w przypadku zagrożenia porzuceniem nauki przez ucznia	23
Algorytm postępowania dla rodziców w przypadku zagrożenia porzuceniem nauki przez dziecko	24
Algorytm postępowania szkoły w stosunku do rodziców:.....	25
Warsztaty dla rodziców: „Jak mądrze wychowywać dzieci jak kochać i wymagać”	27
Warsztaty dla nauczycieli „Znam swojego ucznia, wiem jak z nim pracować”	56
Praktyczny poradnik dla doradcy zawodowego pracującego z młodzieżą zagrożoną porzuceniem nauki	78

Broszura informacyjna

Adresaci: szkoły (dyrektor, nauczyciele, pedagodzy szkolni, psychologowie),
poradnie pp, samorząd lokalny, rodzice

Tematyka: Podstawowe informacje o ESL (ELET) w Polsce (we Włoszech, w Wielkiej Brytanii), np:

Definicja

Stan obecny i przyjęte wskaźniki

Wyzwania

Definicja

W Unii Europejskiej za osoby przedwcześnie kończące naukę uznaje się młodych ludzi w wieku 18 – 24 lata, którzy zakończyli edukację na poziomie gimnazjalnym lub niższym i nie uczestniczą w dalszym kształceniu ani szkoleniu zawodowym.

Wskaźnik Przedwczesnego Kończenia Nauki, czyli ESL (ang. *Early School Leaving indicator*) nie ma utrwalonej nazwy w Polsce.

W urzędowych dokumentach w Polsce funkcjonują również inne definicje ESL: **są to uczniowie, którzy nie kontynuują edukacji i/lub szkoleń po ukończeniu szkoły średniej I stopnia; uczniowie, którzy porzucili naukę nie ukończywszy obowiązkowej edukacji.**

W niektórych państwach członkowskich termin ESL stosuje się do szerszej grupy uczniów. Wskaźnik ESL pozwala na wyznaczenie odsetka osób, które porzuciły naukę w szkole lub w formach równoważnych i nie uzyskały przez to wykształcenia wyższego niż ISCED 2 (gimnazjum) oraz na sprawdzenie aktywność tych osób w przedziale wiekowym 18 -24 lata, czyli w czasie, który umożliwia ukończenie szkoły i zdobycie szansy na udział w życiu społecznym, kulturalnym i gospodarczym.

Stan obecny i przyjęte wskaźniki

W państwach **Unii Europejskiej** występuje zróżnicowanie zjawiska przedwczesnego kończenia nauki. Dane porównawcze w latach 2001 – 2012 Europejskiego Urzędu Statystycznego (Eurostat) wskazują, że średnia dla wszystkich państw członkowskich UE kształtowała się pomiędzy 17,2% a 12,8%.

„(...) w strategii „Europa 2020” przewidziano wymierny cel podstawowy, którym jest obniżenie odsetka osób przedwcześnie kończących naukę z 14,4 % w 2009 roku do **poniżej 10 % w 2020 roku**. Państwa członkowskie podjęły się wyznaczenia krajowych wymiernych celów, uwzględniających ich sytuację wyjściową i kontekst krajowy.”

(Zalecenie Rady z dnia 28 czerwca 2011 r. w sprawie polityk na rzecz ograniczania zjawiska przedwczesnego kończenia nauki -2011/C 191/01)

Włochy ustaliły krajowy cel obniżenia do 2020 r. odsetka osób wcześniej kończących naukę do poziomu **16%**.

Wielka Brytania nie przyjęła krajowego celu ilościowego w zakresie obniżenia odsetka osób wcześniej kończących naukę w ramach Krajowego Programu Reform. **Anglia i Walia** zobowiązały się do obniżenia liczby osób wcześniej kończących naukę na podstawie definicji krajowej NEET (ang. *‘Not in Education, Employment or Training’* - NEET). Osoba uważana jest za NEET, jeżeli ma 16-24 lata i nie kształci się, nie szkoli się, ani nie pracuje. **Szkocja** zobowiązała się do obniżenia liczby osób wcześniej kończących naukę do poziomu **10%**. **Irlandia Północna** ogłosiła, że **wszyscy młodzi ludzie** będą mieć dostęp i korzystać z możliwości szkolenia.

Wartość wskaźnika ESL w **Polsce** również była niejednolita, bowiem w latach 2001–2002 wynosiła powyżej 7% (7,4% – 7,2%). Od roku 2003 wskaźnik ten nie przekracza wartości 6% i w roku 2012 wyniósł 5,7% (4. miejsce w Europie). W Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego przyjętej uchwałą nr 104 Rady Ministrów z dnia 18 czerwca 2013 r. w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020 uznano za szczególnie istotne działania służące osiągnięciu jednego z celów Strategii „Europa 2020”, czyli zmniejszenia odsetka młodzieży niekontynuującej nauki w Polsce do poziomu **4,5%**.

Wyzwania

1. Profesjonalne wykorzystanie baz danych do systemowych działań analitycznych skutkujących zapobieganiu zjawisku przedwczesnego kończenia nauki.
2. Usprawnienie systemu kontroli obowiązku szkolnego i obowiązku nauki w kontekście migracji ludności.
3. Pełna funkcjonalność systemu informacji oświatowej na poziomie centralnym.
4. Koncentrowanie działań systemu edukacji na efektach uczenia się i wychowania.
5. Holistyczne postrzeganie ucznia – jego potrzeb, oczekiwań, trudności, indywidualnych uwarunkowań, m. in. psychofizycznych, rodzinnych, środowiskowych.
6. Konsekwencja w dostosowaniu kształcenia zawodowego do potrzeb rynku pracy, w szczególności rynku lokalnego.
7. Wyposażenie kandydatów do zawodu nauczyciela w odpowiednie kompetencje pozwalające na zindywidualizowaną pracę z uczniem, opartą na zasobach, wykorzystującą innowacyjne metody i formy pracy, w celu osiągnięcia wysokiej jakości ich pracy i przeciwdziałania ESL.
8. Stałe podnoszenie kompetencji czynnych zawodowo nauczycieli w celu podniesienia atrakcyjności i efektywności zajęć dydaktyczno – wychowawczych, co przyczyni się do wzrostu motywacji i zainteresowania młodzieży procesem uczenia się.
9. Promowanie i wspieranie kształcenia dorosłych.
10. Wykorzystywanie autonomii szkoły w organizowaniu przestrzeni edukacyjnej oraz możliwości elastycznego modelu kształcenia w celu realizacji nauczania wielopoziomowego, kompensującego braki u uczniów i wyrównującego szanse edukacyjne.
11. Promowanie wartości edukacji poprzez interdyscyplinarne działania, w tym działania międzyinstytucjonalne (instytucje edukacyjne, rynku pracy, pomocy społecznej, specjalistycznego wsparcia) i międzyresortowe (resort edukacji, nauki, pracy, zdrowia).

Instrukcja dla szkoły do stosowania „Kwestionariusza oceny ryzyka przedwczesnego kończenia nauki”

I. Informacje wstępne

W związku z podejmowanymi działaniami na rzecz ograniczenia zjawiska ESL zostały przygotowane dla szkół trzy kwestionariusze oceny ryzyka przedwczesnego kończenia nauki przez uczniów.

Ich głównym celem jest ocena, na ile konkretny uczeń jest zagrożony wcześniejszym zakończeniem edukacji.

Ocena ryzyka pozwoli na zastosowanie przez szkołę sposobu postępowania w przypadku stwierdzonego zagrożenia, iż uczeń przedwcześnie zakończy edukację.

Każdy z nich jest adresowany do innego podmiotu.

Najważniejszym i niezbędnym narzędziem jest kwestionariusz nr 1.

Adresatem **kwestionariusza nr 1** jest **wychowawca klasy**, pedagog lub inny nauczyciel pracujący z uczniem. Jego celem jest diagnoza funkcjonowania ucznia w szkole, która jest kluczowa dla oceny ryzyka przedwczesnego kończenia nauki

Wypełnienie kwestionariusza nr 1 jest obowiązkowe.

Kwestionariusz nr 2 jest kierowany do **rodziców ucznia**. Jego celem jest diagnoza sytuacji rodzinnej ucznia oraz zdobycie informacji o uczniu od jego rodziców, które mogą być istotne dla oceny ww. ryzyka.

Wypełnienie przez rodziców kwestionariusza nr 2 jest pożądane.

Kwestionariusz nr 3 jest kierowany do samego **ucznia**. Jego celem jest poznanie funkcjonowania ucznia w szkole z jego perspektywy oraz porównanie zdobytych informacji dotyczących ucznia.

Wypełnienie przez ucznia kwestionariusza nr 3 jest pożądane.

II. Zakres informacji

Każdy z kwestionariuszy zawiera trzy zakresy informacji, które zostały określone jako:

1. „**N**”, czyli **niskie** – zagrożenie I stopnia ryzyka przedwczesnego kończenia nauki, zaznaczone kolorem zielonym;
2. „**Z**”, czyli **znaczne** – zagrożenie II stopnia, zaznaczone kolorem niebieskim;
3. „**W**”, czyli **wysokie** – zagrożenie III stopnia ryzyka przedwczesnego kończenia nauki, zaznaczone kolorem czerwonym.

Dane z wypełnionych **kwestionariuszy nr 2 i 3** są ważnym uzupełnieniem kluczowego źródła, jakie stanowią informacje z wypełnionego przez wychowawcę obowiązkowego kwestionariusza nr 1. Służą pogłębionej diagnozie ucznia.

III. Ocena ryzyka

Aby dokonać oceny ryzyka przedwczesnego kończenia nauki z użyciem przygotowanych narzędzi **wychowawca klasy** powinien **obowiązkowo** wypełnić **kwestionariusz nr 1**.

Wpisane dane, powinny być sporządzone na podstawie:

- analizy dziennika lekcyjnego (wyniki nauczania, frekwencja, dane rodziców),
- analizy dzienników innych zajęć edukacyjnych,
- analizy arkusza ocen ucznia (wyniki klasyfikacji rocznej, promocja),
- rozmowy z nauczycielami uczącymi w danym oddziale,
- rozmowy z pedagogiem szkolnym, psychologiem,
- własnych obserwacji, diagnozy wychowawczej,
- innych dostępnych źródeł.

WAŻNE

W przypadku zaznaczenia w kwestionariuszu nr 1 „TAK” , co najmniej w punkcie 3. części „Z” i „W” niezbędne jest podjęcie pilnych działań wobec ucznia, ponieważ istnieje znaczne zagrożenie porzuceniem nauki.

Informacje do kwestionariuszy nr 2 i 3 wpisujemy na podstawie wywiadu odpowiednio

z rodzicami i uczniem, jeżeli wyrażą na to zgodę. Im więcej odpowiedzi „TAK” w każdej części „N”, „Z” i „W” kwestionariuszy nr 2 i 3 tym zagrożenie jest większe.

Po wypełnieniu kwestionariusza nr 1 oraz ewentualnie kwestionariuszy nr 2 i 3 dokonaj ich analizy.

IV. Algorytm postępowania

Następnie skorzystaj z **„Algorytmu postępowania dla szkół w przypadku zagrożenia porzuceniem nauki przez ucznia”**, który został opracowany na podstawie kwestionariusza nr 1.

Procedury ww. algorytmu zawierają niezbędne informacje oraz propozycje działań dla szkół. Należy je dostosować adekwatnie do zdiagnozowanej sytuacji indywidualnego ucznia oraz wzbogacić o oczywiste działania szkoły, takie jak np.

- wzbogacanie oferty edukacyjnej szkoły,
- uatrakcyjnianie zajęć lekcyjnych oraz innych w ramach szkolnej oferty,
- organizowanie wycieczek do powiatowych urzędów pracy, centrów kształcenia praktycznego,
- pozyskanie profesjonalnej diagnozy ucznia z poradni psychologiczno – pedagogicznej,
- poprawę bazy szkół,
- współpracę z instytucjami poza szkołą: organizacjami pozarządowymi, pracodawcami,
- ocenę efektywności wdrożonych działań wobec ucznia.

PAMIĘTAJ

1. Każdy uczeń może ukończyć edukację i zdobyć zawód na miarę jego możliwości.
2. Potraktuj ucznia podmiotowo, rozpoznaj jego możliwości i uwzględnij indywidualną sytuację, także rodzinną.
3. W sytuacji stwierdzonego ryzyka opuszczenia edukacji zastosuj „Algorytm postępowania dla szkół w przypadku zagrożenia porzuceniem nauki przez ucznia”.

Instrukcja dla rodziców do stosowania „Kwestionariusza oceny ryzyka przedwczesnego kończenia nauki”

I. Informacje wstępne

W związku z podejmowanymi działaniami na rzecz ograniczenia zjawiska przedwczesnego kończenia nauki przez uczniów zostały przygotowane trzy kwestionariusze oceny ryzyka występowania tego zjawiska.

Ich głównym celem jest ocena, na ile konkretny uczeń jest zagrożony wcześniejszym zakończeniem edukacji.

Ocena ryzyka pozwoli na zastosowanie przez szkołę i rodziców sposobu postępowania

w przypadku stwierdzonego zagrożenia, iż uczeń przedwcześnie zakończy edukację.

Każdy z kwestionariuszy jest adresowany do innego podmiotu.

Najważniejszym i niezbędnym narzędziem jest kwestionariusz nr 1.

Adresatem **kwestionariusza nr 1** jest **wychowawca klasy**, pedagog lub inny nauczyciel pracujący z uczniem. Jego celem jest diagnoza funkcjonowania ucznia w szkole, która jest kluczowa dla oceny ryzyka przedwczesnego kończenia nauki

Kwestionariusz nr 2 jest kierowany do **rodziców ucznia**. Jego celem jest diagnoza sytuacji rodzinnej ucznia oraz zdobycie informacji o uczniu od jego rodziców, które mogą być istotne dla oceny ww. ryzyka.

Wypełnienie kwestionariusza nr 2 jest obowiązkowe dla rodziców.

Kwestionariusz nr 3 jest kierowany do samego **ucznia**. Jego celem jest poznanie funkcjonowania ucznia w szkole z jego perspektywy oraz porównanie zdobytych informacji dotyczących ucznia.

II. Zakres informacji

Każdy z kwestionariuszy zawiera trzy zakresy informacji, które zostały określone jako:

4. „N”, czyli **niskie** – zagrożenie I stopnia ryzyka przedwczesnego kończenia nauki, zaznaczone kolorem zielonym;
5. „Z”, czyli **znaczne** – zagrożenie II stopnia, zaznaczone kolorem niebieskim;
6. „W”, czyli **wysokie** – zagrożenie III stopnia ryzyka przedwczesnego kończenia nauki, zaznaczone kolorem czerwonym.

Dane z wypełnionych **kwestionariuszy nr 2 i 3** są ważnym uzupełnieniem kluczowego źródła, jakie stanowią informacje z wypełnionego przez wychowawcę obowiązkowego kwestionariusza nr 1. Służą pogłębionej diagnozie ucznia.

III. Ocena ryzyka

Aby dokonać oceny ryzyka przedwczesnego kończenia nauki z użyciem przygotowanych narzędzi **rodzic** powinien **obowiązkowo** wypełnić **kwestionariusz nr 2** oraz zapoznać się z wypełnionym **kwestionariuszem nr 1**.

Pożądane również byłoby poznać odpowiedzi zaznaczone przez swoje dziecko w kwestionariuszu nr 3.

WAŻNE

W przypadku zaznaczenia w kwestionariuszu nr 1 „TAK” , co najmniej w punkcie 3. części „Z” i „W” niezbędne jest podjęcie pilnych działań wobec dziecka we współpracy ze szkołą , ponieważ istnieje znaczne zagrożenie porzuceniem nauki.

Im więcej odpowiedzi „TAK” w każdej części „N”, „Z” i „W” kwestionariuszy nr 2 i 3 tym zagrożenie porzuceniem nauki przez dziecko jest większe.

Po wypełnieniu kwestionariusza nr 2 oraz zapoznaniu się z wypełnionym kwestionariuszem nr 1 i ewentualnie kwestionariuszem nr 3 dokonaj ich analizy.

IV. Algorytm postępowania

Następnie skorzystaj z „**Algorytmu postępowania dla rodziców w przypadku zagrożenia porzuceniem nauki przez dziecko**”, który został opracowany na podstawie kwestionariusza nr 1 i 2.

PAMIĘTAJ

1. Każdy uczeń, w tym Twoje dziecko także, może ukończyć edukację i zdobyć zawód na miarę jego możliwości.
2. Zaufaj szkole, zwróć się o pomoc, gdy wiesz, że Twoje dziecko często opuszcza zajęcia, niechętnie chodzi do szkoły, narusza normy społeczne.
3. Nie usprawiedliwiaj nieobecności szkolnych Twojego dziecka, jeżeli wiesz, że wagarowało.
4. Zadbaj o to, aby nie tracić kontaktu z dzieckiem, staraj się często z nim rozmawiać.
5. W sytuacji stwierdzonego ryzyka opuszczenia edukacji przez dziecko zastosuj „Algorytm postępowania dla rodziców w przypadku zagrożenia porzuceniem nauki przez dziecko”.

Kwestionariusz nr 1 oceny ryzyka przedwczesnego kończenia nauki

Informacja od wychowawcy klasy (pedagoga i psychologa szkolnego, dyrektora szkoły), do której uczęszcza uczeń (wywiad):

	Zakres informacji do oceny ryzyka przedwczesnego kończenia nauki	tak	nie	Nie wiem
N -Niskie - Zagrożenie I stopnia: Uczeń/uczennica:				
1.	ma trudności w nauce, których przejawem są negatywne oceny z zajęć edukacyjnych			
2.	czasami nie przestrzega ustalonych norm i zasad, szkolnych regulaminów, statutu szkoły			
3.	czasami opuszcza obowiązkowe zajęcia edukacyjne (frekwencja powyżej 70%)			
4.	trudno nawiązuje relacje z innymi			
5.	nie ma przyjaciół w szkole			
6.	nie ma przyjaciół w klasie, do której uczęszcza			
7.	jest izolowany przez grupę rówieśniczą			
8.	nie zgłasza się do wychowawcy, jeżeli ma jakiś problem			
9.	nie zgłasza się do nikogo w szkole w przypadku problemu			
10.	nie korzysta z zajęć pozalekcyjnych			
11.	brak wiedzy o jego zainteresowaniach, hobby			
12.	ma niewystarczające warunki socjalne, ekonomiczne			
13.	ma problemy zdrowotne (choroby przewlekłe)			

14.	korzysta z pomocy socjalnej organizowanej przez szkołę			
15.	nie jest obywatelem polskim			
16.	jest obywatelem polskim powracającym z zagranicy			
17.	deklaruje przynależność do mniejszości narodowej lub etnicznej			
Z - Znaczne - Zagrożenie II stopnia: Uczeń/uczennica:				
1.	systematycznie otrzymuje niedostateczne oceny z zajęć edukacyjnych			
2.	systematycznie otrzymuje uwagi za negatywne zachowanie			
3.	wagaruje (frekwencja pomiędzy 50% a 69%)			
4.	otrzymuje nieodpowiednie i naganne oceny zachowania			
5.	sam izoluje się od grupy rówieśniczej			
6.	odrzuca próby nawiązania kontaktu			
7.	używa środków psychoaktywnych (pali papierosy, inne..)			
8.	wykazywał zachowania agresywne: wulgaryzmy, bójki, ustawki			
9.	ma niewystarczające warunki socjalne, ekonomiczne			
10.	problemy zdrowotne uniemożliwiają mu regularne uczęszczanie do szkoły			

11.	pochodzi z rodziny patologicznej, uzależnionej od alkoholu, narkotyków, innych			
12.	jest członkiem subkultury, co manifestuje wyglądem zewnętrznym			
13.	ma niepełną rodzinę			
14.	jest z rodziny uchodźczej			
W – wysokie -Zagrożenie III stopnia: Uczeń/uczennica:				
1.	miał wielokrotnie konflikt z prawem			
2.	jest uzależniony od środków psychoaktywnych			
3.	systematycznie wagaruje (frekwencja poniżej 50%)			
4.	ma niepowodzenia szkolne skutkujące wieloma ocenami niedostatecznymi			
5.	ma nieusprawiedliwione nieobecności			
6.	był niesklasyfikowany z jednych zajęć edukacyjnych z powodu nieusprawiedliwionych nieobecności			
7.	był niesklasyfikowany z wielu zajęć edukacyjnych			
8.	był niesklasyfikowany ze wszystkich zajęć edukacyjne			
9.	dotychczas 1 raz zdarzyło się, że nie otrzymał promocji			
10.	dotychczas 2 razy nie otrzymał promocji			
11.	co najmniej 2 razy zmieniał szkołę w ciągu etapu edukacyjnego			

Kwestionariusz nr 2 oceny ryzyka przedwczesnego kończenia nauki

Informacja od rodziców ucznia (wywiad na temat sytuacji rodzinnej oraz ucznia)

	Zakres informacji do oceny ryzyka przedwczesnego kończenia nauki	tak	nie	Nie wiem
N -Niskie - Zagrożenie I stopnia: Uczeń/uczennica:				
1.	wychowuje się w niepełnej rodzinie			
2.	jest z rodziny cudzoziemskiej			
3.	jest z rodziny polskiej, która powróciła z zagranicy do Polski			
4.	jest z rodziny należącej do mniejszości narodowej lub etnicznej			
5.	jest z rodziny o niskim statusie ekonomicznym			
6.	nie ma warunków bytowych umożliwiających przygotowanie się do zajęć			
7.	w rodzinie występują problemy, jakie....			
Z - Znaczne - Zagrożenie II stopnia: Uczeń/uczennica:				
1.	jest w rodzinie w sytuacji rozwodu			
2.	jeden z rodziców opuścił rodzinę			
3.	jest w rodzinie, której była (jest) sytuacja kryzysowa, traumatyczna dla ucznia, np. śmierć, choroba przewlekła jednego z członków rodziny			
4.	jest w rodzinie patologicznej (uzależnionej do alkoholu, narkotyków, innych)			

5.	jest z rodziny ubogiej			
6.	jest w rodzinie, która nie poświęca mu żadnej uwagi			
W – wysokie -Zagrożenie III stopnia: Uczeń/uczennica:				
1.	w rodzinie występuje przemoc			
2.	rodzina jest pod opieką instytucji z uwagi na stwierdzona przemoc			
3.	pochodzi z rodziny, w której występuje problem z używaniem środków psychoaktywnych (alkohol, narkotyki,...)			
4.	jest z rodziny uchodźczej			
5.	w rodzinie występuje bezrobocie			
6.	rodzina ma kuratora rodzinnego			

Informacja od rodziców ucznia (wywiad na temat ucznia)

	Zakres informacji do oceny ryzyka przedwczesnego kończenia nauki	tak	nie	Nie wiem
Zagrożenie I stopnia: Uczeń/uczennica:				
1.	w wieku dziecięcym występował istotny problem zdrowotny, jaki...			
2.	nie lubi chodzić do szkoły			
3.	uważa, że nigdy nie osiągnie sukcesu			
4.	nie ma kolegów, przyjaciół			
5.	rzadko rozmawia z rodzicami o swoich			

	problemach			
6.	niekorzystnie wypowiada się o nauczycielach, o szkole			
7.	nie ma zainteresowań, hobby			
8.	ma niepowodzenia szkolne			
9.	często sprawia problemy wychowawcze w domu			
Zagrożenie II stopnia: Uczeń/uczennica:				
1.	nie rozmawia o swoich sprawach, problemach z rodzicami			
2.	przyjął wzorce zachowań spoza rodziny, np. od kolegów, idoli, subkultury			
3.	używa środków psychoaktywnych (alkohol, środki odurzające)			
4.	cały wolny czas spędza „w Internecie”			
5.	nie reaguje na uwagi rodziców			
Zagrożenie III stopnia: Uczeń/uczennica:				
1.	przejawia zachowania opozycyjno – buntownicze, np. często spiera się, kłóci, sprzeciwia się dorosłym, lekceważy normy, obwinie innych za swoje złe zachowanie lub błędy, często złości się, obraża , jak i jest złośliwe i mściwe wobec innych, nie kryjąc się umyślnie robi rzeczy, które sprawiają przykrość innym osobom			
2.	jest członkiem subkultury			
3.	jest uzależniony od środków psychoaktywnych			
4.	nie ma bliskiego kontaktu z żadnym członkiem			

	rodziny			
5.	miał konflikt z prawem			

Kwestionariusz nr 3 oceny ryzyka przedwczesnego kończenia nauki

Informacja od ucznia (wywiad):

	Zakres informacji do oceny ryzyka przedwczesnego kończenia nauki	prawda	fałsz	Nie wiem
N -Niskie - Zagrożenie I stopnia: Uczeń/uczennica:				
1.	masz trudności w nauce, których przejawem są negatywne oceny z zajęć edukacyjnych			
2.	zdarza się, że nie przestrzegasz ustalonych norm i zasad, szkolnych regulaminów, statutu szkoły			
3.	czasami opuszczasz obowiązkowe zajęcia edukacyjne (frekwencja powyżej 70%)			
4.	nie masz przyjaciół w szkole			
5.	nie masz przyjaciół w klasie, do której uczęszcza			
6.	jesteś izolowany przez grupę rówieśniczą			
7.	nie zgłaszasz się do wychowawcy, jeżeli ma jakiś problem			
8.	nie zgłaszasz się do nikogo w szkole w przypadku problem			
9.	nie korzystasz z zajęć pozalekcyjnych			
10.	nie masz zainteresowań, hobby			
11.	masz niewystarczające warunki socjalne, ekonomiczne			

12.	korzystasz z pomocy socjalnej organizowanej przez szkołę			
13.	nie jesteś obywatelem polskim			
14.	jesteś obywatelem polskim, który wrócił z zagranicy			
15.	deklarujesz przynależność do mniejszości narodowej lub etnicznej			

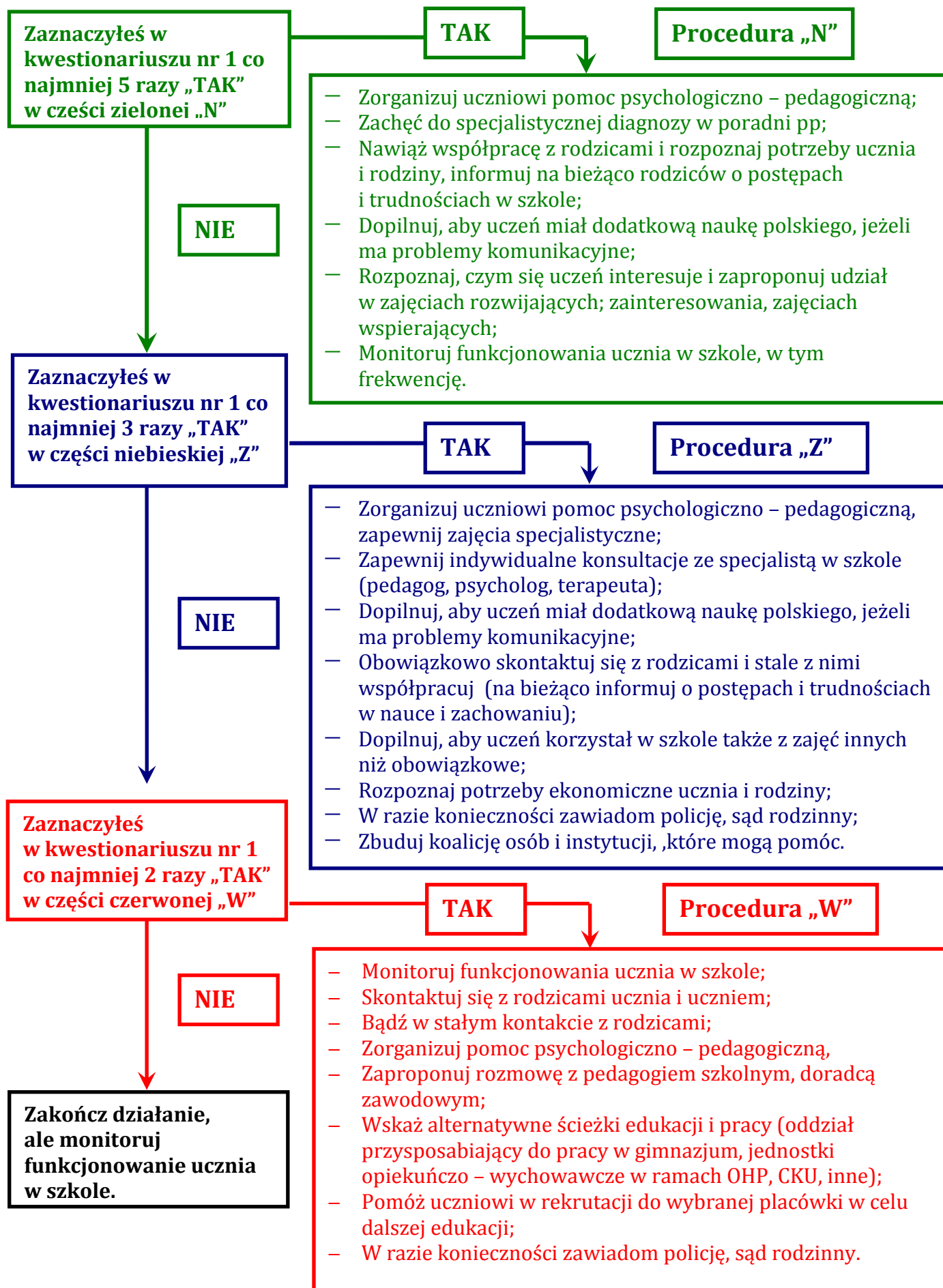
Z - Znaczne - Zagrożenie II stopnia: Uczeń/uczennica:

1.	otrzymuje niedostateczne oceny z zajęć edukacyjnych			
2.	systematycznie otrzymujesz uwagi za negatywne zachowanie			
3.	wagarujesz (frekwencja pomiędzy 50% a 69%)			
4.	otrzymujesz nieodpowiednie i naganne oceny zachowania			
5.	sam izolujesz się od grupy rówieśniczej			
6.	używasz środków psychoaktywnych (palisz papierosy, inne..)			
7.	Wykazujesz zachowania agresywne: używasz wulgaryzmów, uczestniczyłeś w bójkach, ustawkach			
8.	jesteś członkiem subkultury			
9.	masz niepełną rodzinę			
10.	jesteś z rodziny uchodźczej			

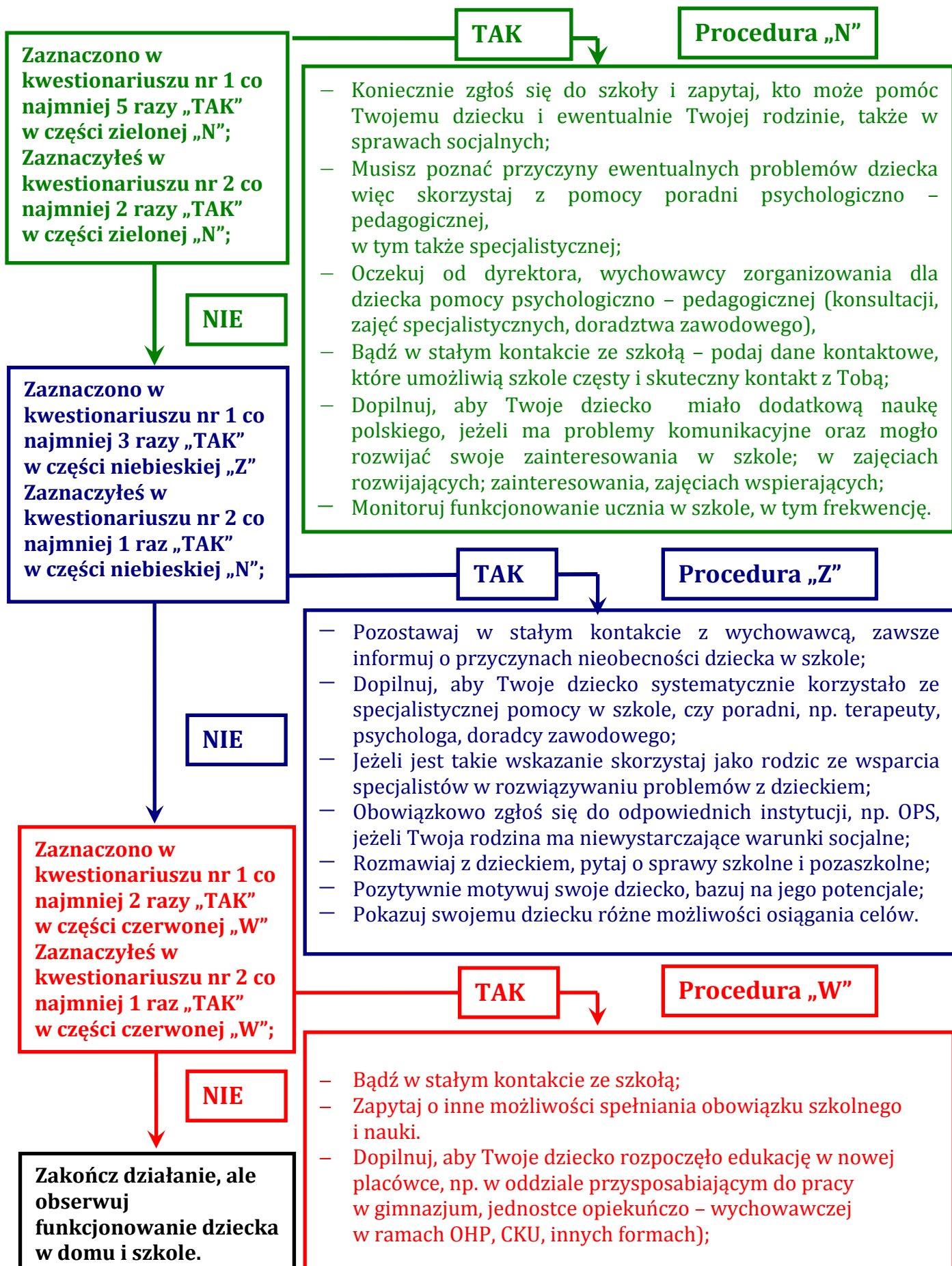
W – wysokie -Zagrożenie III stopnia: Uczeń/uczennica:

1.	miałeś konflikt z prawem			
2.	jesteś uzależniony od środków psychoaktywnych			
3.	systematycznie wagarujesz (frekwencja poniżej 50%);			
4.	wykazywałeś zachowania o charakterze przemocy			
5.	masz nieusprawiedliwione nieobecności;			
6.	byłeś niesklasyfikowany z jednych zajęć edukacyjnych			
7.	byłeś niesklasyfikowany z wielu zajęć edukacyjnych			
8.	był niesklasyfikowany ze wszystkich zajęć edukacyjne			
9.	dotychczas 1 raz zdarzyło się, że nie otrzymałeś promocji			
10.	dotychczas 2 razy nie otrzymałeś promocji			
11.	dotychczas co najmniej 2 razy zmieniałeś szkołę			

Algorytm postępowania dla szkół w przypadku zagrożenia porzuceniem nauki przez ucznia

Algorytm postępowania dla rodziców w przypadku zagrożenia porzuceniem nauki przez dziecko

Algorytm postępowania szkoły w stosunku do rodziców:

- Zbudowanie PROM – u tj. nawiązanie pozytywnej, regularnej, obustronnej, mobilnej współpracy z rodzicami dziecka;
- Przygotowanie indywidualnego programu współpracy z rodzicami;
- Szkolenia dla rodziców wzmacniające ich kompetencje wychowawcze z udziałem specjalistów;
- Udzielanie indywidualnych porad i konsultacji;
- Udział rodziców zarówno w procesie rozpoznawania problemu jak i planowania działań wspierających;
- Pomoc rodzicom w poszukiwaniu konstruktywnych sposobów rozwiązania problemu;
- Czynny udział rodziców w przedsięwzięciach organizowanych przez szkołę, w tym w uroczystościach szkolnych;
- Wzięcie współodpowiedzialności za działania podejmowane na rzecz ucznia;
- Wzajemnie wspieranie się, partnerskie traktowanie;
- Zapewnienie dobrego przepływu informacji;
- Nieobarczanie winą rodziców a szukanie raczej skutecznych form aktywności służących przeciwdziałaniu przez dziecko porzucaniu nauki.

Przedwczesne kończenie nauki Monitoring i przeciwdziałanie

Pakiet szkoleniowy

Warsztaty dla rodziców

**Jak mądrze wychowywać dzieci,
jak kochać i wymagać**

Eurocultura
(Włochy)

Mazowiecki Kurator Oświaty
(Polska)

Sysco Business Skills Academy
(Wielka Brytania)

Sysco Polska
(Polska)

2016

Erasmus+

Warsztaty dla rodziców: „Jak mądrze wychowywać dzieci jak kochać i wymagać”

Problem przedwczesnego porzucania nauki przez młodzież, chociaż w Polsce możemy mówić o sukcesie w tym obszarze, ma swój szeroki kontekst. Nie bez znaczenia jest tutaj sytuacja rodzinna ucznia, jego relacje z dorosłymi, przede wszystkim z rodzicami. Często rodzice popełniają nieświadomie błędy, których konsekwencje są negatywne w skutkach. Nie dzieje się to z dnia na dzień. Kiedy pojawia się problem, dają o sobie znać błędy wychowawcze popełniane latami. Często przyczyną np. wagarów wśród młodzieży jest brak motywacji do nauki, brak celu i sensu dalszej edukacji, brak perspektyw czy niemożliwe do spełnienia oczekiwania rodziców. Problemy te pojawiają się nie tylko w rodzinach dysfunkcyjnych, niewydolnych wychowawczo, ale dotyczą także młodzieży z tzw. „dobrych domów”, gdzie czas poświęcony dziecku przez rodziców ogranicza się do kieszonkowego i kontrolnego pytania „jak w szkole”. Odpowiedź „dobrze” załatwia wszystkie sprawy. Kiedy problem z dzieckiem jest poważny, rodzice czują się bezradni. Chcieliby pomóc swojemu dziecku, ale nie wiedzą jak to zrobić. Rola szkoły, instytucji, organizacji wspierającej rodziców może okazać się wtedy nieoceniona.

Proponujemy Państwu scenariusz warsztatów z rodzicami, które można przeprowadzić w szkole/placówce, dotyczący budowania prawidłowych relacji rodzic – dziecko, motywowania dziecka, unikania błędów wychowawczych i zachęcamy do jego realizacji. Często uświadomienie sobie, oczywistych z pozoru, prawidłowości zmienia zachowanie i postępowanie człowieka.

Rekomendujemy Państwu przeprowadzanie warsztatów wg niżej opisanego scenariusza w grupach 20 – 25 osobowych, np. rodziców danego oddziału klasowego.

Temat: Jak mądrze wychowywać własne dzieci, jak kochać i wymagać

Czas trwania: 6 godz. dydaktycznych.

Skuteczność oddziaływań wychowawczych zależy od jakości relacji rodzic (wychowawca) – dziecko. Co więcej – jak wskazują liczne badania – więź emocjonalna jest najważniejszym czynnikiem chroniącym przed podejmowaniem przez dziecko zachowań ryzykownych (używanie substancji psychoaktywnych, agresja, łamanie prawa, przedwczesna inicjacja seksualna, przedwczesne porzucanie nauki). Więż ponadto pozwala dziecku na osobową identyfikację z dorosłym przez co może on modelować pożądane zachowania dziecka.

Prawidłowa relacja powinna zawierać w sobie dwa aspekty:

1. Miłość, akceptację, szacunek.
2. Granice, normy wymagania.¹

Cel główny warsztatów: doskonalenie kompetencji wychowawczych rodziców w zakresie wspierania rozwoju swojego dziecka.

Cele szczegółowe warsztatów (zoperacjonalizowane):

Uczestnik zajęć:

1. Rozumie rolę i znaczenie prawidłowej komunikacji interpersonalnej dla zbudowania dobrych relacji ze swoim dzieckiem
2. Potrafi sformułować przekazać konstruktywną informację zwrotną swojemu dziecku
3. Wie, jak motywować swoje dziecko do wyznaczania i osiągania celów, do nauki szkolnej, do własnego rozwoju
4. Umie stawiać granice dziecku, z poszanowaniem jego godności, przy użyciu właściwej argumentacji
5. Rozumie konieczność i wagę współpracy ze szkołą i wzajemnego współdziałania w zakresie rozwiązywania problemów wychowawczych
6. Potrafi zdefiniować pojęcia bezpieczeństwo; bezpieczna szkoła, dobry nauczyciel, dobry rodzic.

¹ Sakowska J, Zajic A, Talar M, Witkowska M, 2011, 'Jak kochać i wymagać. Poradnik dla rodziców.', ORE

Metody i formy realizacji:

1. Mini wykład, wspomagany prezentacją Power Point.
2. Dyskusja inicjowana pytaniami
3. Praca w grupach.
4. Metody aktywizujące: odgrywanie scenek, burza mózgów, mapa mentalna
5. Podsumowanie.

Materiały i środki dydaktyczne:

1. Flipchart i mazaki oraz duże arkusze papieru, taśma klejąca
2. Karteczki samoprzylepne
3. Arkusze ćwiczeń
4. Prezentacje Power Point.

Planowany przebieg zajęć:

Zajęcia rozpoczynają się od powitania uczestników warsztatów oraz przybliżenia ich przebiegu. Warsztaty obejmą trzy moduły tematyczne:

1. Jak rozmawiać z dzieckiem
2. Jak motywować dziecko
3. Jak stawiać granice.

Moduł I. Jak rozmawiać z dzieckiem

1. Mini wykład wprowadzający: Jak rozmawiać z dzieckiem, zawierający podstawowe zasady dobrej komunikacji interpersonalnej, informacje na temat sposobu zadawania pytań, barier komunikacyjnych (Zał. nr 1. Komunikacja interpersonalna).
2. Dyskusja wokół pytania: ile czasu poświęcam w domu na rozmowę z dzieckiem i o czym z nim rozmawiam.
Prowadzący inicjuje dyskusję, uczestnicy warsztatów dobrowolnie udzielają odpowiedzi na pytania. Nikt nie ocenia wypowiedzi rodziców

w kategoriach dobra lub zła postawa. Do dyskusji prowadzący wraca po przeprowadzeniu ćwiczenia.

3. Praca w grupach: **ćwiczenie:**

Uczestnicy dzielą się na 4 grupy. Każda z grup otrzymuje pytanie, na które przygotowuje wspólnie odpowiedź.

Pytania:

Grupa I. Co mówisz swojemu dziecku, kiedy wracasz z zebrania w szkole i dowiedziałaś/eś się, że ma oceny niedostateczne, o których Ci nie powiedziało?

Grupa II. Jak reagujesz/zareagowałbyś, gdyby Twoje dziecko zgubiło telefon komórkowy?

Grupa III. Jak reagujesz, kiedy dowiadujesz się, że Twoje dziecko wagaruje?

Grupa IV. Co mówisz, kiedy dowiadujesz się, że Twoje dziecko wybiera szkołę/uczelnię, która Ci się nie podoba.

Uczestnicy ustalają odpowiedzi na pytania i przedstawiciele grup przekazują je odgrywając scenki (krótką rozmowę ze swoim dzieckiem). Pozostali uczestnicy warsztatów mają za zadanie uważnie obserwować te scenki, by w dalszej części wyrazić opinie czy, ich zdaniem, był to przekaz najlepszy z możliwych. Czy przekazane komunikaty miały charakter wspierający, czy krytykujący, demotywujący.

4. Po odegraniu scenek prowadzący zapoznaje uczestników z cechami informacji zwrotnej, znaczeniem i wagą tego przekazu (Zał. nr 2 Cechy informacji zwrotnej.) Podkreśla jak ważna jest umiejętność przekazywania informacji zwrotnej, by słuchający przyjął ją i zechciał wykorzystać.

5. Podsumowanie ćwiczenia:

Prowadzący podsumowuje ćwiczenie, podkreślając, że przekaz zawsze zaczynać należy od pozytywnych informacji, wyeksponowania tego, co dobre, a dopiero później wskazywać na nieprawidłowości, złe postępowanie i potrzebę zmiany.

Moduł II. Jak motywować dziecko

1. Ten moduł rozpoczynamy ćwiczeniem określającym cechy dobrego i złego rodzica.
2. Praca w grupach (dwie grypy – 10 min.) mająca na celu skłonienie uczestników warsztatów do uświadomienia sobie jak wielką rolę w życiu każdego dziecka odgrywa rodzic. Prowadzący pyta uczestników: *Czy każdy rodzic w sferze wychowawczej potrafi być skuteczny? Jakie cechy powinien posiadać dobry rodzic? Jakie cechy wskazują, że to zły rodzic.* Jedna grupa wypunktowuje cechy dobrego rodzica, druga złego.
3. Podsumowaniem zajęć będzie dokonanie wspólnych ustaleń na poziomie całej grupy warsztatowej.

Dobry rodzic:

-
-
-
-
-
-

Zły rodzic:

-
-
-
-
-

Propozycja wspólnych uzgodnień, np.:

Dobry rodzic	Zły rodzic
<ul style="list-style-type: none"> • Konsekwentny, • Lojalny, • Zgodny w swoich opiniach, • Kochający, • Wymagający, • Spędzający czas z dzieckiem, • Ostoja dla swoich dzieci, • Zauważający nawet drobne sukcesy, • Uważnie słuchający swoich dzieci, • Cierpliwy, • Tolerancyjny, • Szanujący swoje dziecko, • Mający poczucie humoru, • Wyrozumiały 	<ul style="list-style-type: none"> • Niekonsekwentny, • Realizujący swoje ambicje, • Który nie widzi potrzeb dziecka, • Pobłażliwy, • Nadopiekuńczy, nadmiernie chroniący, • Nadmiernie wymagający, • Pouczający, • Nadmiernie karający, • Nadmiernie krytykujący, • Kochający dzieci • Współpracujący z rodzicami
<p><i>Powyższe propozycje są podpowiedzią dla prowadzącego warsztaty. Dobry rodzic to taki, który z jednej strony kocha swoje dziecko, ale z drugiej także od niego wymaga. Problemy wychowawcze pojawiają się wtedy, kiedy rodzice uwzględniają w wychowaniu tylko jeden z tych obszarów. Wymagając, dajemy szansę na osobisty rozwój dziecka, budowanie własnej tożsamości, kształtowanie poczucia odpowiedzialności. Ale, jeśli tylko wymagamy, równowaga zostaje zachwiana. Egzekwujemy jedynie wykonywanie poleceń, nie zostawiając przestrzeni na refleksję. Rodzicielska miłość powinna iść w parze z wymaganiami i umiejętnym stawianiem granic dziecku oraz konsekwencją w działaniu.</i></p> <p><i>Rodzice także kiedyś byli dziećmi, a potem nastolatkami. To oznacza, że mają sporo doświadczeń i mogą się nimi podzielić. Nie poprzez dawanie gotowych rozwiązań, ale poprzez umiejętnie stawianie pytań. Można tu wykorzystać techniki coachingowe.</i></p>	

4. Mini wykład odwołujący się do definicji motywacji, roli motywacji w życiu człowieka oraz w relacjach rodzic – dziecko (Załącznik nr 3. Materiał do wykładu o motywowaniu dziecka).
5. Dyskusja inicjowana pytaniami : jak motywowali mnie moi rodzice – czy dzisiaj to pamiętam?
6. Podsumowanie ćwiczenia.

Moduł III. Czy umiemy stawiać granice?

1. Wprowadzenie do modułu. Mini wykład prowadzącego. Materiały do wykorzystania stanowią załącznik do scenariusza (załącznik nr 4. Jak stawiać dziecku granice).
2. Następnie prowadzący rozdaje rodzicom małe karteczki samoprzylepne i pokazuje poniższe pytania na prezentacji multimedialnej, prosząc rodziców o udzielenie jednozdaniowych odpowiedzi.

Pytania:

Kiedy trudno jest ci stawiać dzieciom jasne granice?

Co robisz, gdy dzieci testują twoje zasady?

Jak myślisz, jakiego rodzaju komunikat dzieci otrzymują na temat twoich zasad, jednoznaczny czy sprzeczny?

Czy wysyłany przez ciebie komunikat pomaga dzieciom uczyć się określonych zachowań i postaw?

Rodzice zapisują odpowiedzi na karteczkach i przyklejają je na dużej planszy. Prowadzący kieruje przyklejaniem, grupując odpowiedzi, jeśli jest taka możliwość.

3. Kolejnym etapem jest dyskusja uczestników na temat udzielonych odpowiedzi. Próba wzajemnej oceny odpowiedzi oraz refleksja.
4. Dalej prowadzący pokazuje rodzicom przykłady dobrych i złych komunikatów, w kontekście rozmowy z dzieckiem o stawianych granicach. To próba uświadomienia dorosłym, że informacja przekazywana dziecku, sposób

formułowania komunikatu jest bardzo ważny. Od tego w dużej mierze zależy powodzenie respektowania zasad wyznaczonych przez rodziców. Rodzice (chętni) dzielą się swoimi doświadczeniami związanymi z ustalaniem zasad swoim dzieciom, skuteczności tych ustaleń oraz, być może dostrzeżonych teraz, błędów.

5. Następnie uczestnicy wykonują kolejne ćwiczenie: prowadzący rozdaje uczestnikom warsztatów opisy kilku sytuacji z następującą instrukcją: *przeczytaj uważnie opisy kilku sytuacji, dokonane przez dzieci. Zastanów się i zakreśl te opisy, które są ci najbliższe.*

- 1) Jeśli spóźnię się na obiad, mama mi go odgrzeje i poda.
- 2) Jeśli mam po sobie posprzątać to zwlekam i głośno marudzę, a wtedy mama sprząta za mnie.
- 3) Jeśli nie wstanę na czas, rodzice zawsze podwożą mnie do szkoły.
- 4) Jeśli spóźnię się na obiad, nie dostanę go wcale.
- 5) Jeśli nie chcę sprzątać po sobie, mama krzyczy i zabiera mi komputer.
- 6) Jeśli nie wstanę na czas, w domu jest okropna awantura.
- 7) Jeśli spóźnię się na obiad, muszę sam sobie odgrzać lub zrobić sobie kanapkę.
- 8) Jeśli nie posprzątam po sobie, mama stanowczo mówi mi, jakie będą konsekwencje, gdy tego nie zrobię (i dotrzymuje słowa).
- 9) Jeśli nie wstanę na czas, rodzice nie czekają, aby mnie podwieźć do szkoły.²

Następnie prowadzący rozmawia z uczestnikami na temat w/w opisów i zadaje pytanie, czy sposób postępowania we wszystkie z tych sytuacji uważają za właściwy. Jeśli nie, to dlaczego? Rodzice wymieniają, niewłaściwe, ich zdaniem, postawy rodziców. Prowadzący prosi o autorefleksję, nie wymaga odpowiedzi na forum. Podsumowuje ćwiczenie.

6. Dalej uczestnicy wykonują kolejne ćwiczenie: prowadzący prosi, by wśród zdań wskazać te, które określają w jasny sposób granice. Otrzymują pocięte karteczki ze zdaniami poniżej. Każda z osób

² Sakowska J, Zajic A, Talar M, Witkowska M, 2011, 'Jak kochać i wymagać. Poradnik dla rodziców.', ORE

podchodzi przykleja pasek na plakacie po stronie „prawidłowe” lub „nieprawidłowe”.

Zdania:

- Czy nie powinieneś już iść do łóżka?
- Chcę, abyś oddawał resztę zaraz po powrocie ze sklepu.
- Niestety, dzisiaj masz szlaban na komputer!
- Sto razy mówiłam, żebyś tego nie ruszał!
- Kiedy zamierzasz posprzątać swój pokój?
- Mleko służy do picia, a nie do zabawy!
- Jeśli chcesz jeździć na rowerze, załóż kask! Inaczej nie ma jazdy!
- Weźmiesz się wreszcie za lekcje, czy nie!
- Następnym razem oddasz resztę, prawda?
- Możesz wyjść na dwór, jeśli najpierw wywiązesz się z dyżuru przy zmywaniu!
- Nie pozwalam na niszczenie ściany! Do malowania służą kartki!
- Chcesz wstać już teraz, czy za 5 minut?³

Prowadzący omawia ćwiczenie i uświadamia rodzicom, jak łatwo popełnić błędy w komunikacji z własnym dzieckiem, które mogą doprowadzić do utraty kontaktu, zamknięcia się w sobie dziecka, ale przede wszystkim jak niewłaściwie może zostać odebrany przez dziecko i na trwałe zburzyć czy zaburzyć wzajemne relacje.

7. Ostatnim ćwiczeniem będzie zaktywizowanie rodziców do pozytywnego myślenia o własnym dziecku przed powrotem ze szkolenia do domu. Prowadzący rozdaje każdemu zestaw niedokończonych zdań do uzupełnienia (ustnie):

Zdolności i zainteresowania mojego dziecka – Niedokończone zdania

- *Podziwiam moje dziecko za ...*
- *Moje dziecko najchętniej zajmuje się ...*
- *Najmocniejszymi stronami mojego dziecka są ...*
- *Największy talent mojego dziecka to ...*
- *Czas przestaje płynąć mojemu dziecku, gdy ...*
- *Zazdroszczę mojemu dziecku ...*

³ Sakowska J, Zajic A, Talar M, Witkowska M, 2011, 'Jak kochać i wymagać. Poradnik dla rodziców.', ORE

- *Moje dziecko byłoby nieszczęśliwe, gdyby nie mogło ...*
- *Moje dziecko zaskakuje mnie, kiedy ...*

8. Następnie prowadzący podsumowuje warsztaty, zwracając uwagę na fundamentalną kwestię w wychowaniu dzieci i kształtowaniu ich pozytywnego stosunku do siebie i innych – **prawidłową komunikację.**

Jeśli rodzice nie umieją rozmawiać ze swoimi dziećmi, nie będą mogli liczyć na wychowawcze sukcesy. Warsztaty były próbą uświadomienia dorosłym, jak należy przekazywać informacje, jak wspierać, motywować, jak Myśleć o własnym dziecku (bazować na pozytywach), ale przede wszystkim jak słyszeć potrzeby własnego dziecka i właściwie je zaspokajać.

9. Prowadzący dziękuje wszystkim za udział w warsztatach oraz przeprowadza ich ewaluację.

10. Zakończenie warsztatów.

Załącznik nr 1. Komunikacja interpersonalna

1. Komunikacja werbalna i niewerbalna

Komunikacja werbalna

Komunikacja werbalna to przekazywanie informacji za pomocą wyrazów. Dużą rolę odgrywają tu takie czynniki, jak: akcent (badania dowiodły, że jest ważniejszy niż treść wiadomości!) stopień płynności mowy (świadczy o kompetencji i odpowiedzialności) zawartość (treść) wypowiedzi; jest uzależniona od władzy oraz związków międzyludzkich, uzależnionych od przyjętego systemu kulturowego.

Komunikacja werbalna to komunikacja oparta na słowie. Sprowadza się ona do tego, iż przekazując komunikaty używamy słów. Rozmawiając z drugą osobą – używamy słów. Czytając książkę – odbieramy komunikaty autora przekazane nam za pomocą słów. Pisząc list lub wypracowanie przekazujemy komunikaty za pomocą słów.

W warunkach szkolnych mamy przykład komunikacji werbalnej, kiedy uczeń zwraca się do nauczyciela, dyrektora lub innych pracowników szkoły, gdy przebiega ona między członkami tej samej grupy lub pracownikami pełniącymi funkcje na tym samym poziomie. Komunikacja ta może mieć charakter formalny jak i nieformalny.

Komunikacja werbalna to przekazywanie informacji za pomocą wyrazów. Dużą rolę odgrywają tu takie czynniki, jak: akcent (ważniejszy, jak wynika z badań, niż treść wiadomości) płynność mowy, treść wypowiedzi.

Aby zapobiec nieporozumieniom, jakie mogą z tytułu komunikacji międzyludzkiej w różnych sytuacjach, powinniśmy posiadać umiejętność aktywnego słuchania. W aktywnym słuchaniu ważnym jest:

- odzwierciedlenie – informujemy rozmówcę, jak zrozumieliśmy jego odczucia lub intencje,
- parafrazowanie – innymi słowami przekazujemy ten sam komunikat, upewniając się czy dobrze został zrozumiany,

- klaryfikacja – skłaniamy rozmówcę, by skoncentrował się na głównej idei komunikatu lub prosimy o bardziej precyzyjne wyjaśnienie sprawy,
- potwierdzenie – dorzucamy, dodajemy pewne słowa, żeby potwierdzić, że jesteśmy zainteresowani wypowiedzią i słuchamy uważnie.

Słuchanie to nie słyszenie

Należy odróżnić słuchanie od słyszenia. Słyszymy zawsze, nawet w nocy (np. dzwoniący budzik), słuchamy tylko czasami.

Słuchanie zaczyna się od aktywności

Do słuchania powinniśmy się odpowiednio nastawić, zaczynając od pewnego nastawienia fizycznego, które wyraża się zwykle w postawie ciała. Dlatego też, kiedy jesteśmy zniechęceni nie mamy ochoty czegoś słuchać – wyprostujmy się, otwórzmy szerzej oczy, weźmy głębszy wdech. Wielu ludzi odkrywa, że istotnie pomaga im to zwiększyć swoją uwagę i polepszyć odbiór słuchanych treści.

Słuchanie to również aktywność psychiczna. Potrafimy skupiać słuch na różnych aspektach usłyszanych dźwięków, np. wychwycić spośród kilku równolegle prowadzonych rozmów jedną informację.

Odpowiednia aktywność fizyczna towarzysząca słuchaniu jest ważna nie tylko dlatego, że sprzyja aktywności psychicznej. Dzięki aktywności fizycznej słuchacza, nadawca wie, że jest aktywnie słuchany, że to, co mówi, jest dla odbiorcy faktycznie interesujące.

Dopasowanie do sytuacji komunikacyjnej

Sposób, w jaki zachowujemy się podczas komunikacji, powinien być zawsze dostosowany do drugiej strony tego procesu. Jeśli jesteśmy słuchaczem, powinniśmy dopasować to, co mówimy, do tego, co mówi nadawca. Jeśli jest ona formalna, używajmy tych sformułowań które pasują właśnie do niej i odwrotnie – w czasie słuchania przyjaciół raczej nie będziemy potwierdzać słuchania zwrotami takimi jak „istotnie” czy „twój pogląd jest mi bliski”.

2. Komunikacja niewerbalna

Komunikacja interpersonalna, rozumiana zarówno jako zachowania werbalne jak i niewerbalne, zachodzi nieustannie - każda sytuacja społeczna implikuje proces nadawania i odbierania różnych informacji.

Nie wypowiadając ani słowa, moje ciało nieustannie emituje sygnały, które wyrażają moje samopoczucie, nastawienia, postawy etc. Nawet jeżeli wiemy, że nasze ciało daje określonego rodzaju sygnały niewerbalne, to w niewielkim jedynie stopniu potrafimy sprawować kontrolę nad tym procesem. Głos najwierniej wyraża stany emocjonalne, najszybciej zdradza smutek czy przygnębienie, mówi się, że jest to najbardziej "dziurawy" kanał komunikacyjny. Ale na przykład twarz - "największy niewerbalny kłamca" - w dużej mierze może podlegać naszej kontroli. Umiemy spowodować, by twarz wyrażała uśmiech, zdziwienie czy oburzenie.

Kanały ekspresji niewerbalnej można podzielić na dwie grupy:

- ruchy ciała - zalicza się: mimikę, kontakt wzrokowy, gesty, pozycję ciała, dotyk;
- zależności przestrzenne - dystans, jaki utrzymujemy z rozmówcą w czasie interakcji.

Przestrzeń w komunikacji interpersonalnej

Ważna jest także w komunikacji między ludźmi przestrzeń, w której odbywa się interakcja i odległość, w jakiej znajdujemy się od drugiego człowieka. Nie zawsze mamy świadomość, że może ona mieć znaczenie w prowadzonej np. rozmowie. Odległość określana, jako intymna wynosi do 45 cm., osobista – do 120 cm, społeczna – do 360 cm i publiczna – do 6 m.

Przestrzeń oznacza naszą sympatię do drugiej osoby i relacje z nią.

Komunikacja interpersonalna spełnia kilka funkcji: jest przekazem informacji, wzbogaca komunikację słowną, wyraża postawy i emocje, pozwala określić relację, pokazuje wrażenia uczestnika sytuacji komunikacyjnej.

Funkcja informacyjna

Komunikacja niewerbalna dostarcza rozmówcy bezcennych informacji, przede wszystkim jest źródłem wiedzy nt. samopoczucia mówiącego, jego postawy wobec rozmówcy, stopnia pewności siebie, stanu emocjonalnego..

Dzięki sygnałom niewerbalnym dokonuje się dookreślenie treści przekazywanych słowami. Sygnały niewerbalne sprzyjają lepszemu, pełniejszemu zrozumieniu przekazu.

Bariery komunikacyjne

Mówiąc o komunikacji interpersonalnej nie sposób nie wspomnieć tu o barierach komunikacyjnych. Do barier komunikacyjnych zaliczamy te wszystkie czynniki, które wywierają niekorzystny wpływ na komunikację. Bariery komunikacyjne utrudniają zrozumienie informacji zawartych w danym komunikacie. Bariery komunikacyjne mogą mieć charakter fizyczny lub psychologiczny.

Rodzaje barier komunikacyjnych:

- **szum** – są to wszystkie zakłócenia komunikacyjne pochodzące z zewnątrz w relacji nadawca - odbiorca, czyli wszelkie hałasy, zgiełk, trzaski, jadące samochody, itp.
- **rozkojarzenie** – jest to brak koncentracji na rozmowie będącej przedmiotem komunikacji, bądź jednoczesne zainteresowanie bodźcami płynącymi z zewnątrz
- **nieufność** – jest to strach, lęk przed innymi ludźmi, bądź przed nawiązywaniem kontaktu, czy nieufność w stosunku do rozmówcy
- **wstyd** – jest to poczucie zażenowania w kontaktach interpersonalnych
- **emocje** – są przyczyną zafalszowania komunikatu poprzez odczuwanie przez jedną ze stron komunikacji bardzo silnych (negatywnych lub pozytywnych) emocji, których wystąpienie utrudnia proces komunikowania się
- **język** – jest to brak umiejętności posługiwania się takim samym językiem przez strony komunikacji, np. Nadawca – Anglik, odbiorca – Peruwianin
- **kody językowe**- są to utrudnienia komunikacyjne wynikające z posługiwania się przez strony komunikacji różnymi kodami językowymi

Przykładowe propozycje - scenariusze scenek:

szum – próbujecie prowadzić rozmowę, pomimo silnego hałasu, który powoduje otoczenie

rozkojarzenie odbiorcy – prowadzicie rozmowę, w trakcie której odbiorca nie jest skupiony i interesuje się bodźcami płynącymi z zewnątrz

rozkojarzenie nadawcy – nadawca próbuje przekazać informacje odbiorcy, ale przeszkadza mu w tym rozkojarzenie i chaos myśli

nieufność – nadawca próbuje nawiązać rozmowę z odbiorcą i zapytać go o drogę na dworzec, jednak odbiorca jest nieufny, odsuwa się od nadawcy i w konsekwencji ucieka

wstyd – nadawca chciałby zapytać odbiorcę o godzinę, jednak silne zawstyżenie powoduje, że nie potrafi się przemóc i nawiązać rozmowy

emocje – nadawca próbuje odpowiedzieć odbiorcy (policjantowi) o napadzie, jakiego dokonano na jego osobie, niestety silne emocje powodują, że policjant nie może zapisać zeznania

język – obcokrajowiec próbuje zapytać Polaka o drogę do hotelu, Polak nie zna języka, którym posługuje się jego rozmówca, a obcokrajowiec nie zna języka polskiego

kody językowe – prosty człowiek próbuje nawiązać rozmowę z arystokratą, jednak różnice w ich sposobie mówienia uniemożliwiają porozumienie.

Załącznik nr 2. Zasady informacji zwrotnej

Informacja o tym, jak reagujesz na zachowanie innego człowieka, nazywana jest często informacją zwrotną. Jej celem jest pomóc rzeczową informacją drugiej osobie w uzyskaniu wiedzy o tym, jak ty spostrzegasz i odczuwasz jej działanie. Dlatego trzeba przekazywać informacje zwrotne w sposób, który nie będzie zagrażający i nie spowoduje reakcji obronnych. Im kto bardziej jest w pozycji obronnej, tym trudniej mu poprawnie odbierać i rozumieć informacje zwrotne. Oto kilka charakterystycznych cech bezpiecznej i pomocnej informacji zwrotnej:

1. Mów o zachowaniu danej osoby, nie o samej osobie. Mówiąc o zachowaniu opisz człowieka posługując się przysłówkami (które określają czynności), a nie przymiotnikami (które określają cechy). Powiedz raczej, że ktoś „dużo mówił na zebraniu”, niż że „jest gadułą”.

2. Przekazuj swoje spostrzeżenia, nie wyciągaj wniosków. Nie interpretuj. Wnioski i sądy zaciemniają twoje obserwacje i w ten sposób zniekształcają informacje zwrotne. Kiedy wyrażasz swoje sądy i wnioski, powiedz o tym.

3. Opisz, a nie oceniaj. Opisywanie to sprawozdawanie tego, co się dzieje, ocena natomiast to wartościowanie, w którym punktem odniesienia jest własny system wartości (co może być subiektywne) w kategoriach dobra i zła, słuszności i niesłuszności, piękna i szpetoty. Opis jest bardziej neutralnym sprawozdaniem.

4. Opisz zachowanie stosując kategorie „mniej lub bardziej”, a nie „tak” lub „nie”. Używając tego rodzaju określeń nie dokonujesz z założenia oceny, że coś jest dobre lub złe. Oznacza to, że kładziesz nacisk na ilość, która jest obiektywna i da się mierzyć, bardziej niż na jakość, która jest subiektywna i zależy od sądu.

5. Relacjonuj zachowanie w odniesieniu do „tu i teraz”, nie skupiaj się na zachowaniach w ogóle, które były „gdzieś i kiedyś”. Informacje będą najwięcej warte, jeśli przekażesz je tak szybko, jak tylko znajdziesz odpowiedni moment.

6. Dziel się pomysłami i informacjami, a nie dawaj rad. Kiedy udzielasz rad, mówisz, co zrobić z informacją, odbierając człowiekowi możliwość wyboru, jaka droga postępowania jest dla niego najwłaściwsza.

7. Zwróć uwagę na korzyści, jakie informacja zwrotna może dać odbiorcy, a nie na korzyść dla siebie, którą będzie „pozbycie” się informacji. Informacja zwrotna powinna służyć potrzebom osoby, która ją otrzymuje, a nie tej, która jej udziela.

Informacja zwrotna zawsze powinna zaczynać się od pozytywnego przekazu.

Załącznik nr 3. Materiał do wykładu o motywowaniu dziecka

Motywacja to stan gotowości człowieka do podjęcia określonego działania, czyli w tym przypadku chęć dziecka do uczenia się. Najbardziej skuteczną jest motywacja wewnętrzna, czyli stan, w którym dziecko samo z siebie widzi, że opłaca się i warto jest się uczyć (ze względu na późniejsze korzyści).

Brak motywacji może być spowodowany różnymi czynnikami:

- ❖ Przeżywanymi trudnościami emocjonalnymi, spowodowanymi trudną sytuacją życiową.
- ❖ Zniechęceniem spowodowanym brakiem sukcesów.
- ❖ Przekonaniem, że nauka jest nudna i do niczego się nie przyda.

Czynniki środowiska rodzinnego sprzyjające motywacji:

- ❖ Postawa rodzicielska – kochająca i stanowcza.
- ❖ Duże znaczenie wykształcenia i nauki dla rodzica.
- ❖ Rozwijanie zainteresowań i uzdolnień dziecka.
- ❖ Stawianie adekwatnych wymagań.
- ❖ Współpraca ze szkołą.

To, jacy jesteśmy i dlaczego tacy jesteśmy, co lubimy, jak reagujemy, co wybieramy

w życiu to problem złożony, który jest wynikiem różnych złożonych czynników, ale bardzo duży wpływ na ukształtowanie osobowości dziecka mają **interakcje dziecko – rodzic**.

Czy (nie)motywujemy?

Po co ci ta gra na gitarze, kiedy słoń ci na ucho nadepnął?

Tylko czwórka z plusem?

Zosia dostała szóstkę z tej klasówki, a ty co?

Znowu dziura w spodniach. Zobacz jak Krzyś szanuje swoje rzeczy.

Wynik minisondy przeprowadzonej przez autorkę jednego z artykułów w „*Wysokich obcasach*” wśród znajomych. Wyżej przytoczone odpowiedzi na pytanie: *jakie komunikaty rodziców podcinały im skrzydła.*⁴

Jaki z tego wniosek?

Może ktoś właśnie przez taki komunikat dziś nie jest słynnym muzykiem a inni są zawsze lepsi.

To, jacy jesteśmy i dlaczego tacy jesteśmy, co lubimy, jak reagujemy, co wybieramy w życiu to problem złożony, który jest wynikiem różnych czynników, ale bardzo duży wpływ na ukształtowanie osobowości dziecka mają **interakcje dziecko – rodzic.**

Dziecko i rodzice

Ci sami rodzice w inny sposób wpływają na kolejne swoje dziecko (*mama bardziej kocha moją młodszą siostrę – mówi dziecko*).

Od tego jakie jest dziecko zależy, jak będzie podatne na wpływ rodziców, a jak na wpływ rówieśników.

Wiele zależy od warunków, w jakich wychowało się dziecko (kto się nim opiekował, czy chodziło do przedszkola, czy codzienne warunki sprzyjały jego rozwojowi, czy rodzice poświęcali mu dużo, czy mało czasu).

Czy zastanawialiśmy się kiedyś nad tym?

Dziecko w przyszłości ma problem z własną samooceną, jeśli w dzieciństwie rodzice uznają, że np. świadectwo z czerwonym paskiem jest oczywistą rzeczą, efektem całorocznej nauki „*Uczyłaś się, to masz wyniki, co w tym dziwnego?*”

Jako dorosły człowiek, dziecko ma często poczucie, że żadne osiągnięcie nie jest wystarczająco dobre i ciągle swoje sukcesy deprecjonuje.

⁴Jucewicz A, 2014, Rozmowa z Barbarą Arską-Karyłowską, 'Trudna sztuka chwalenia dzieci, czyli jak nie podciąć skrzydeł'

Rodzice zwykle starają się zaspokajać potrzeby swojego dziecka, ale zbyt często skupiają się głównie na słabych stronach dziecka albo łagodniej, jego słabościach i próbują je wyrównać.

Zabiegają dla swoich dzieci o:

- korepetycje,
- reedukację, rehabilitację,
- dodatkowe zajęcia,

Zamiast pokazywać, że dziecko z tym czy tamtym sobie nie radzi, należy wzmacniać jego mocne strony, bo to buduje w dziecku poczucie siły!

Dziecko należy chwalić i pobudzać do samodzielności.

Pozwolić:

- coś w domu zepsuć,
- upiec ciasto,
- uszyć spódnicę,
- rozłożyć i złożyć stare radio,

Pozwolić dziecku na kreatywność! To może być dla niego impulsem dla przyszłych, być może wielkich odkryć i zawodowej kariery.

Schematyzm zabija kreatywność.

Czy należy dziecko chwalić?

Tak, ale pochwała musi być konkretna.

„**Bardzo dobrze**”, „**świetnie**” – to dla dziecka za mało znaczy – bo nie wiadomo do końca, co jest bardzo dobre, co ten rodzic ma na myśli; a tak w ogóle to rzucił to w przelocie, bo był bardzo zajęty.

Warto wybrać do pochwalenia takie zachowanie, które się powtórzy.

Jeśli np. dziecko zawsze trzaska drzwiami, a raz uda mu się zamknąć cicho, warto je pochwalić: Świetnie, zamknąłeś delikatnie drzwi. Bardzo mi się to podobało.

Pochwała nie musi zawsze dotyczyć zachowania, które nas w pełni satysfakcjonuje. Może dotyczyć przybliżeń.

Jeśli np. dziecko ma problemy z ubieraniem się do szkoły, to trzeba je pochwalić za to, że włożyło jedną skarpetkę..

Warto przy tym zastanowić się czy to z powodu pośpiechu, czy nie potrafi wykonywać czynności jedna po drugiej, czy nie chce iść do szkoły.

I w zależności od tego, co jest problemem, pomóc go rozwiązać.

Na pewno nie wzmocni go pozytywnie krzyczenie, że „chłopcy w jego wieku świetnie sobie z tym radzą”.

W efekcie takiego działania dziecko wychodzi smutne, rodzic w pracy ma zły humor i poczucie winy a problem pozostaje nierozwiązany. Ale należy przy tym upewnić się, że jesteśmy tymi osobami, które są dla dziecka ważne. Więc jeśli nasza relacja z dzieckiem nie jest najlepsza, to najpierw musimy ją odbudować. Bo inaczej niczego nie osiągniemy.

Dziecko wierzy w pochwałę osoby, która jest dla niego ważna.

Warto uczyć:

- samodzielnego rozwiązywania problemów, pokonywania trudności,
- samodzielnego osiągnięcia własnych celów.

Nie krytykować!

Dlaczego rodzice mają tendencję do krytykowania?

- **Bo uważają, że w ten sposób dziecku pomagają.**
- **Bo uważają, że jak chwałą to rozpieszczają.**
- **Bo uważają, że jak będą krytyczni to wyrobią w dziecku motywację do nauki.**

Bardzo ważne!

Dzieciom należy wprost powiedzieć czego się od nich oczekuje i pokazać, że pewnych zachowań się nie akceptuje.

Nie należy też oczekiwać, że nasze dzieci, jak zaczniemy tak postępować, odmienią się z dnia na dzień.

Co jest podstawą do sukcesu?

Podstawa to słuchać własnego dziecka, obserwować, co jest dla niego ważne.

Dziecko nie może tylko realizować celów i wartości rodziców.

Rolą rodzica jest bardzo dobrze przyglądać się dziecku i starać się jak najlepiej nim kierować.

Czasem warto zaakceptować, że nasze dziecko ma własne marzenia i pomysł na swoją przyszłość i chce czego innego niż my.

Czasem ocena rodziców, że dziecko jest nieszczęśliwe, bo nie ma przyjaciół - to tylko subiektywny pogląd. Bo jeśli dziecko mówi, że ono tak chce i tak mu się podoba, spróbujmy mu uwierzyć.

Najważniejsza jest podmiotowość dziecka.

Jego samodzielność.

Wychowujemy dzieci do tej samodzielności, by mogły w przyszłości same podejmować dobre decyzje, czuć się w nich niezależne i silne. Świadomość, że ma się na coś wpływ daje poczucie bezpieczeństwa, pewności siebie. Dzieci zachęcane do samodzielności lepiej przyjmują rady dorosłych. Bo traktują je jak rady a nie przymus czy nakaz. Wiedzą, że rodzic naprawdę wierzy, że sobie poradzą, a daje im radę jedynie dlatego, że może im się do czegoś przyda. Dzięki takiej postawie relacja dziecka z rodzicem staje się lepsza.

Rodzic zyskuje większe pole manewru, żeby dziecku pomóc i na nie wpłynąć, niż kiedy mu „truje” nad głową, rozlicza z tego, co się udało, stawia szlaban, stosuje różne, mało skuteczne metody.

Największą korzyścią z traktowania dziecka podmiotowo jest przede wszystkim to, że będzie chciało z nami rozmawiać.

Ale, żeby tak się stało, rodzice muszą nauczyć się słuchać tego, co dziecko mówi, przyglądać się, co robi i je akceptować.

Bo dziecko jest jakieś już od urodzenia, a potem na jego rozwój mają wpływ różne czynniki i rodzice mogą pomóc dziecku SIĘ ukształtować, ale nie mogą GO ukształtować.

- ***Pozytywny i negatywny wpływ rodziców na motywację dziecka do nauki szkolnej***

To, jak dziecko będzie sobie radziło w szkole zależy nie tylko od jego zdolności umysłowych, inteligencji czy predyspozycji. Duże znaczenie ma

także **sytuacja w rodzinie, styl wychowania, postawy rodziców, organizacja życia domowego**. Warunki życia i atmosfera panująca w rodzinie ułatwia lub utrudnia dziecku doświadczanie zależności między własnymi działaniami a ich konsekwencjami, między wysiłkiem a wieńczącym go sukcesem. Albo uwierzy ono we własne siły i zdobędzie zaufanie do siebie samego, co w przyszłości pomoże mu w szkolnej karierze, albo utrwali złe nawyki przeszkadzające mu w realizacji celów, które sobie stawia i które kiedyś będą mu stawiane jako uczniowi.

Nawet utalentowane dzieci mogą zaprzepaścić swoje możliwości, jeśli są **przesadnie krytykowane przez rodziców. I przeciwnie. Dziecko chwalone i w wyraźny sposób doceniane rośnie w poczuciu zadowolenia ze swojej osoby i działa odpowiednio do tego poczucia.**

W ten sposób dziecko o niewielkim nawet naturalnym potencjale może osiągać znaczne postępy w rozwoju i budować właściwy obraz siebie. Gdy rodzice pozwalają dziecku próbować rozwijać nowe umiejętności i zachęcają je do tego, w dziecku rodzi się przekonanie „**mogę to zrobić, jestem w stanie wykonać to zadanie**”. Porażka, której towarzyszy nie nagana lecz dalsza zachęta, daje poznać ograniczenia, nie stając się jednak powodem osobistych tragedii. Dziecko buduje właściwy obraz siebie. Ma ochotę próbować nowych umiejętności i rozwijać je. Nie boi się porażek, wie, że mogą przydarzyć się każdemu i że może próbować jeszcze raz.

Jeśli dziecko jest chronione i nie ma okazji podejmować ryzyka lub jest krytykowane za nie-powodzenia, rośnie w nierozwiniętym poczuciu własnych możliwości i przekonaniu: „ja się do tego nie nadaję”, „ja nie potrafię”.

WPŁYW POZYTYWNY

- ❑ **Służenie przykładem** – jeżeli rodzice czytają książki i czasopisma (nie tylko program TV), często dyskutują na różne tematy, mają swoje hobby czy grają z dziećmi w gry edukacyjne, wówczas ich dzieci będą bardziej skłonne poszerzać swoją wiedzę, gdyż będzie im się to wydawało naturalne.
- ❑ **Dostrzeganie sukcesów, stosowanie pochwał** – każda zmiana na lepsze utrwali się szybciej, jeśli zostanie dostrzeżona i doceniona. Z

czasem jednak należy stopniowo zmniejszać ilość pochwał, gdyż w przeciwnym razie dzieci mogą zacząć traktować je jako coś, co należy im się zawsze oraz traktować je jako sposób na uzyskanie uznania w oczach dorosłych.

- ❑ **Stawianie racjonalnych wymagań** – aspiracje rodziców wobec dzieci powinny być odpowiednie do posiadanych predyspozycji i uzdolnień.
- ❑ **Właściwa organizacja czasu** – pilnowanie aby dziecko miało wystarczająco dużo czasu na zabawę, ruch, czy swoje hobby. Ważne jest też sprawdzenie ilości czasu poświęcanego na telewizję czy komputer, w celu uniknięcia uzależnienia.
- ❑ **Pomoc w nauce** – należy zachęcać dzieci do samodzielnego rozwiązywania problemów (np. zamiast zawsze sprawdzać błędy ortograficzne – namawiać dziecko do korzystania ze słowniczka) oraz pomagać mu, gdy sobie nie radzi (tłumaczyć, wskazywać źródła wiadomości, organizować naukę w formie zabawy, przepytywać dziecko z materiału, korygować błędy gramatyczne i nawyki wymowy, pokazywać przykłady itp.).

NIGDY NIE NALEŻY ODRABIAĆ ZA DZIECKO PRAC DOMOWYCH!

- ❑ **Interesowanie się problemami dzieci** – małe dzieci mają naturalną skłonność do opowiadania swoich przeżyć rodzicom. Tylko od rodziców zależy, czy będą tak postępowały, gdy dorosną. Jeżeli reakcje dorosłych na problemy są przesadzone albo sprawy dziecka są traktowane jako mało ważne, wówczas kontakt będzie stawał się coraz bardziej zakłócony.
- ❑ **Nagradzanie** – nagrody należy stosować mądrze, gdyż zbyt dużo lub bardzo drogie, mogą wypaczyć charakter – dzieci uczą się dla uzyskania rzeczy a nie dla siebie. Często wartościowsze od nagrody materialnej jest pochwalenie czy docenienie przez rodzica.
- ❑ **Zapewnianie dobrych warunków do nauki** – dziecku ciężko jest się skupić, gdy nie ma prywatnego kącika lub gdy inny domownik ma włączony głośno telewizor.

WPŁYW NEGATYWNY

- ❑ **Dzieci nadopiekuńczych rodziców** – stale wyręczane i kontrolowane, nie mają okazji nauczyć się podejmowania decyzji, ponoszenia ryzyka; czują się więc zależne i niekompetentne; są przekonane, że nic same nie potrafią (rodzic mówi: Ja to zrobię, tobie się to nigdy nie udaje. Ty zawsze zapominasz!)
- ❑ **Dzieci zdeorganizowanych domów** – chaos i nieuporządkowany tryb życia utrudniają przystosowanie się do szkolnej rutyny i wypełnianie obowiązków oraz akceptację ograniczeń
- ❑ **Dzieci, których możliwości są przeceniane** – rodzice mają w stosunku do nich zbyt wysokie wymagania. Dziecko nie jest w stanie im sprostać, co wywołuje u niego frustrację.
- ❑ **Dzieci ciągle pouczane i krytykowane** – rodzice idealizują obraz siebie: „ja w twoim wieku... (miałem same piątki, uczyłem się po kilka godzin dziennie itp.)”, często „prawią kazania” tonem osoby wszystkowiedzącej i nieomyślnej, stale podają siebie za przykład. Lubią udowodniać dziecku, że zawsze mają rację.

Na motywację do działania duży wpływ ma samoocena.

Niska sprawia, że dziecko nie wierzy w siebie i jest mniej chętne, by uczyć się czegoś nowego, podejmować wyzwania. A jeśli nawet zaryzykuje, to przy pierwszych niepowodzeniach wycofuje się, zniechęcając się do jakiegokolwiek dalszego działania.

Pozytywna samoocena zaś powoduje, że dziecko akceptuje siebie i jest bardziej wytrwałe, chętne do działania, a początkowe trudności mniej je zniechęcają.

- ❑ **Brak zainteresowania rodziców nauką dziecka i jego sprawami szkolnymi** – dziecko nie ma dla kogo się starać ponieważ widzi, że rodzic nie jest zainteresowany jego osiągnięciami szkolnymi.
- ❑ **Podważanie przez rodzica autorytetu nauczyciela.**
- ❑ **Nadmierna koncentracja na szkole i ocenach.**

Załącznik nr 4. Jak stawiać dziecku granice

Słowo „granica” bardzo często używane jest w różnych kontekstach. Rodzice, nauczyciele posługują się nim zwłaszcza w sytuacjach o pejoratywnym znaczeniu. Mówią np. do swojego dziecka/ucznia: „przekroczyłeś wszelkie granice” lub „to się nie mieści w granicach przyzwoitości” czy „nie masz żadnych granic w swoim zachowaniu”.

Czy adresat takiego komunikatu we właściwy, zgodny z oczekiwaniami dorosłego go zrozumie. Czy wie, o jakie granice chodzi? W codziennym życiu często rodzice spotykają się z sytuacjami trudnymi, dobrymi lub nieznośnymi zachowaniami swoich dzieci i, bywa, są wobec tych sytuacji bezradni. Nierzadko słyszą od swoich dzieci, np. :

- Nie będę tego jadł. To jest niedobre.
- Kup mi grę. Aaaaaaaaaaaaaa...!!! (wrzask na cały sklep).
- Pani w szkole jest głupia i wstrętna. Nie pójdę tam więcej.
- Co się pani czepia? Zawsze tylko mnie pani widzi!

Tyle, że nie zawsze takie zachowanie świadczy o kaprysie bądź niewłaściwym zachowaniu, co nie jest łatwo odróżnić.. Może także sygnalizować potrzebę dziecka i „wołanie” o jej zaspokojenie. Dopiero reakcja dorosłego może przyczynić się do tego, że dziecko samo spostrzeże różnicę i wyciągnie wnioski albo – wprost przeciwnie – utwierdzi się w przekonaniu, że wszystko mu wolno.

Bardzo ważną zasadą przy wyznaczaniu, a potem przestrzeganiu granic jest ustalenie zasad i ich przestrzeganie. Zasady zapewniają poczucie bezpieczeństwa. Dzięki nim wiemy, czego się spodziewać. Mogą także pomóc w takim porozumiewaniu się z ludźmi, aby nie ranić siebie nawzajem.

Aby móc dziecku określać granice, trzeba najpierw poznać swoje granice, trzeba otworzyć się na prawdę o sobie. Nasze granice budują poczucie własności i odpowiedzialności. Kiedy wiem, jakie mam granice, wiem też, za co jestem odpowiedzialny, a za co nie: jestem odpowiedzialny za siebie i w stosunku do innych, ale nie jestem odpowiedzialny za myśli i uczucia innych. Dziecko dopiero uczy się ustawiania granic, przestrzegania zasad i norm – najpierw od rodziców, potem do innych dorosłych – by móc w odpowiednim momencie swojego życia dokonywać świadomych wyborów w

taki sposób, aby nie ranić siebie i innych⁵ (Jak kochać i wymagać. Poradnik dla rodziców, ORE, 2011).

Jakich słów używać przy wyznaczaniu granic, jak komunikować się z dzieckiem:

Komunikat powinien dotyczyć zachowania dziecka – skoncentruj się na zachowaniu, a nie na postawie, uczuciach lub wartościach dziecka:	
NIE	TAK
Zosiu, nie widzisz, że jestem zajęta?	Rozmawiam. Stukanie mi przeszkadza.
Bądź bezpośredni i konkretny – powiedz jasno i krótko, czego oczekujesz od dziecka oraz w razie potrzeby, kiedy i jak ma wykonać określone zadanie.	
Tylko nie wracaj zbyt późno!	Wróć na kolację o wpół do siódmej.
Dokładnie określaj konsekwencje.	
Tylko nie jeźdź rowerem po ulicy, bo możesz wpaść pod samochód!	Rowerem możesz jeździć po chodniku lub na podwórku. Inaczej schowam go w garażu.
Mów stanowczo, ale nie podnoś głosu. Nie bądź szorstki.	
Popieraj słowa działaniem – twoje słowa są na tyle wiarygodne, na ile potwierdzają je stojące za nimi działania! Reaguj natychmiast, kiedy dziecko idzie się bawić, a nie wypełniło swoich obowiązków ⁶	

⁵ Sakowska J, Zajic A, Talar M, Witkowska M, 2011, 'Jak kochać i wymagać. Poradnik dla rodziców.', ORE

⁶ Sakowska J, Zajic A, Talar M, Witkowska M, 2011, 'Jak kochać i wymagać. Poradnik dla rodziców.', ORE

Zalecana literatura:

1. Biała M, 2006 'Problemy z zachowaniem dzieci i młodzieży', Fraszka Edukacyjna
2. Cialdini R, 1996, 'Wywieranie wpływu na ludzi'
3. Chomczyńska-Miliszkievicz M, Pankowska D, 1995, 'Polubić szkołę', WSiP
4. Czaja-Chudyba I, 2009, 'Jak rozwijać zdolności dziecka?'
5. De Bono, 1994, 'Naucz swoje dziecko myśleć', Prima
6. Faber A, 2006, 'Jak mówić, żeby dzieci się uczyły w domu i w szkole'
7. Faber A, Mazlish E, 1992, 'Jak mówić, żeby dzieci nas słuchały jak słuchać, żeby dzieci do nas mówiły'
8. Freed A M, 1993, 'Być przyjacielem i mieć przyjaciół. Skuteczne techniki wyrabiania własnej wartości', WSiP
9. Gardner H, 2002 'Inteligencje wielorakie: teoria w praktyce', Media Rodzina
10. Gordon T, 2007, 'Wychowanie bez porażek', Pax
11. Gordon T, 2007, 'Wychowanie bez porażek w szkole'
12. Grochowska N, 2001, 'Co robić, kiedy nie wiadomo co robić- podpowiednik dla nauczyciela', Seventh Sea
13. Grochowska N, 2000, 'Program edukacji psychologicznej dla klas IV-VI', Seventh Sea
14. Haug-Schnabel G, 2003, 'Agresja w przedszkolu. Poradnik dla rodziców i wychowawców', Jedność
15. Herbert M, 2004, 'Rozwój społeczny ucznia', GWP
16. Hogan K, 1996, 'Psychologia perswazji. Strategie wywierania wpływu na ludzi'
17. Jarosz E, 2006, 'Diagnoza psychopedagogiczna: podstawowe problemy i rozwiązania'
18. Jucewicz A, 2014, Rozmowa z Barbarą Arską-Karyłowską, 'Trudna sztuka chwaleń dzieci, czyli jak nie podciąć skrzydeł'
19. Jundziłł E, 2005, 'Potrzeby psychiczne dzieci i młodzieży', GWP
20. King G, 2003, 'Umiejętności terapeutyczne nauczyciela' GWP
21. Łobocki M, red, 2001, 'Praca wychowawcza z dziećmi i młodzieżą', UMCS

22. McGinnis E, Goldstein A, 2003, 'Kształtowanie umiejętności prospołecznych małego dziecka', Amity
23. Netczuk R, 2008, 'Prawne problemy bezpieczeństwa dzieci i młodzieży', IBO
24. Olechnowicz H, 1995, 'Dziecko własnym terapeutą', PWN
25. Osuch M, Bojarska L, 2008, 'Prawa człowieka w szkole. Niezbędnik aktywnego rodzica.', Wolters Kluwer
26. Poleszak W, 'Klimat społeczny szkoły', ORE
27. Sakowska J, 2008, 'Szkoła dla Rodziców i Wychowawców'
28. Sakowska J, Zajic A, Talar M, Witkowska M, 2011, 'Jak kochać i wymagać. Poradnik dla rodziców.', ORE
29. Ścibisz E, 'Problemy z nietypowymi zachowaniami uczniów'
www.szkolnictwo.pl
30. Święcicka M, 1996, 'Dzieci z zaburzeniami emocjonalnymi', CMPPP
31. Szymańska J, 2002, 'Programy profilaktyczne. Podstawy profesjonalnej psychoprofilaktyki.', CMPPP
32. Szkoła dla Rodziców i Wychowawców, www.ore.edu.pl
33. www.swierszczyk.pl/dla-rodzicow/

Przedwczesne kończenie nauki Monitoring i przeciwdziałanie

Pakiet szkoleniowy

Warsztaty dla nauczycieli

**Znam swojego ucznia,
wiem jak z nim pracować**

**Eurocultura
(Włochy)**

**Mazowiecki Kurator Oświaty
(Polska)**

**Sysco Business Skills Academy
(Wielka Brytania)**

**Sysco Polska
(Polska)**

2016

Erasmus+

Warsztaty dla nauczycieli „Znam swojego ucznia, wiem jak z nim pracować”

Kluczową kwestią w pracy pedagogicznej każdego nauczyciela, wychowawcy, specjalisty jest umiejętność wspierania ucznia w jego rozwoju. Bez tej umiejętności nie ma mowy o sukcesach uczniów i satysfakcji kadry pedagogicznej.

Uczeń, który nie postrzega nauczyciela jako swego przewodnika, nie czuje silnego związku ze szkołą, nie widzi celu nauki i szuka sobie zajęcia w otoczeniu szkoły, coraz rzadziej do niej przychodzi. Problem ten nasila się wraz z kolejnymi etapami edukacyjnymi. Najbardziej dotyka szkoły ponadgimnazjalne, szczególnie zawodowe. Bywa, że nawet atrakcyjna oferta szkoły nie wystarcza. Wszystko jest zatem w rękach nauczyciela.

Proponowany scenariusz jest propozycją warsztatów dla nauczycieli doskonalących ich kompetencje w zakresie rozpoznania potrzeb i predyspozycji ucznia i ich wspierania, wyznaczania celów do realizacji, szukania rozwiązań w sytuacjach trudnych.

Rekomendujemy Państwu przeprowadzanie warsztatów wg niżej opisanego scenariusza w grupach 20 – 25 osobowych.

Temat: Znam swojego ucznia, wiem jak z nim pracować

Czas trwania: 4 godz. dydaktyczne.

Wspieranie ucznia w jego rozwoju oznacza przede wszystkim rozpoznanie jego potrzeb i możliwości oraz opracowanie, w oparciu o to rozpoznanie, indywidualnej ścieżki wsparcia.

Cel główny warsztatów: doskonalenie kompetencji diagnostycznych nauczycieli oraz umiejętności w zakresie projektowania aktywności właściwej dla rozpoznanych potrzeb i możliwości ucznia.

Cele szczegółowe warsztatów (zoperacjonalizowane):

Uczestnik zajęć:

1. Potrafi rozpoznać zasoby swojego ucznia, jego potencjalne możliwości oraz trudności.
2. Potrafi wyznaczać, określać cele metodą „SMART”.
3. Wie, jak motywować ucznia do wyznaczania i osiągnięcia celów, do nauki szkolnej, do własnego rozwoju.
4. Potrafi opracować, we współpracy z uczniem, indywidualny program wspierania ucznia w rozwoju.
5. Wie, jak rozwiązywać trudne sytuacje w pracy z uczniami.
6. Potrafi współpracować w zespole.
7. Ma świadomość roli i znaczenia udzielanego uczniowi wsparcia.

Metody i formy realizacji:

1. Mini wykład, wspomagany prezentacją Power Point.
2. Dyskusja inicjowana pytaniami.
3. Praca w grupach.
4. Metody aktywizujące: odgrywanie scenek, koło życia, 5x dlaczego.
5. Podsumowanie.

Materiały i środki dydaktyczne:

1. Flipchart i mazaki oraz duże arkusze papieru, taśma klejąca.
2. Karteczki samoprzylepne.
3. Arkusze ćwiczeń.
4. Prezentacje Power Point

Planowany przebieg zajęć:

Zajęcia rozpoczynają się od powitania uczestników warsztatów oraz przybliżenia ich przebiegu. Warsztaty obejmą dwa moduły tematyczne:

1. Czy znam siebie i swoich uczniów?
2. Indywidualny projekt wspierania ucznia w rozwoju.

Moduł I. Czy znam siebie i swoich uczniów?

1. Mini wykład wprowadzający (5 min.): prowadzący wprowadza w tematykę warsztatów, podkreślając różnorodność osobowości uczniów,

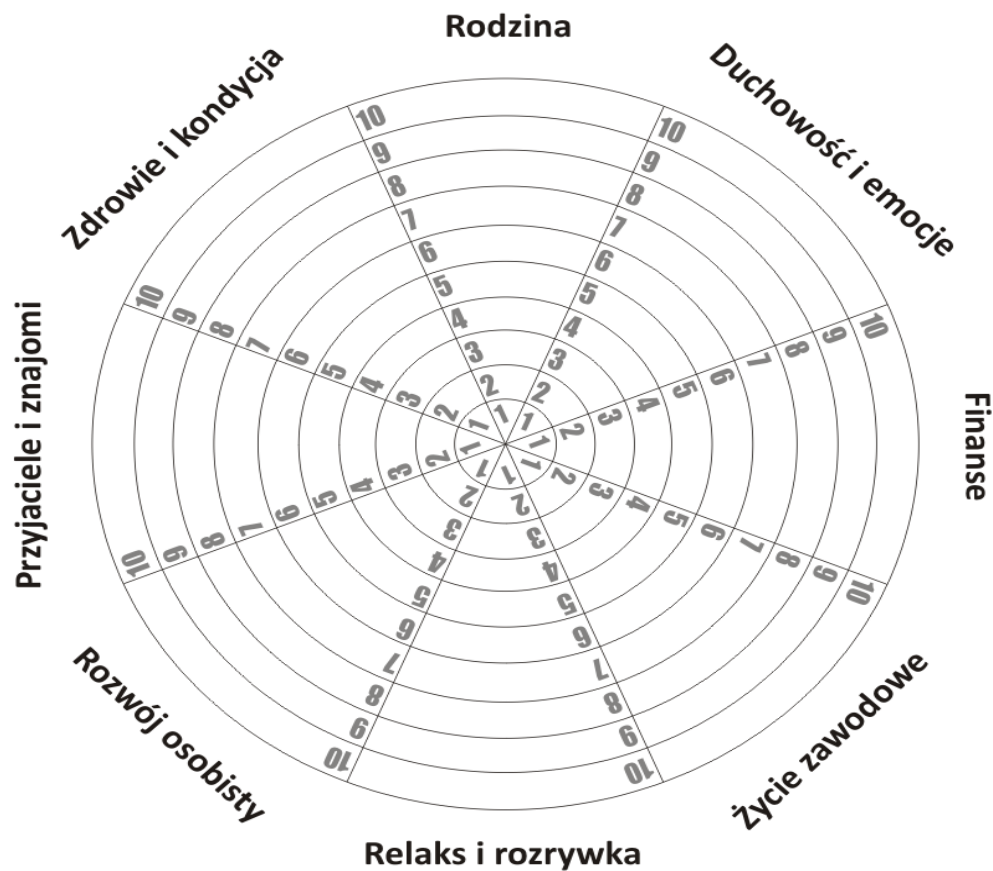
ale też nauczycieli i ogromne znaczenie czynników osobowościowych obydwu grup dla powodzenia prowadzonych działań.

2. **Prowadzący inicjuje mini dyskusję**, próbę znalezienia odpowiedzi na pytanie: co wiem o samym sobie, co wiem o swoich uczniach; jakie cele stawiam samemu sobie, a jakie swoim uczniom, jakie mam marzenia, jakie marzenia mają moi uczniowie, jakie mam potrzeby, jakie potrzeby mają moi uczniowie. Z kim o nich rozmawiam, czy z nimi rozmawiam, co robię, jeśli nie chcą rozmawiać.

Prowadzący inicjuje dyskusję, uczestnicy warsztatów w rozmowie odpowiadają na pytania. Dyskusja nie ma charakteru oceniającego, jest próbą wywołania refleksji nauczycieli na temat samego siebie, własnej pracy, współpracy i komunikacji z uczniami (ok. 10 min.).

3. Po krótkiej dyskusji prowadzący proponuje **ćwiczenie: Moje koło życia** (15 min). To proste ćwiczenia badające poziom satysfakcji człowieka w danym obszarze jego życia. Każdy z uczestników wykonuje je indywidualnie. Uczestnicy otrzymują kartki papieru z narysowanym kołem podzielonym na 8 części. Prowadzący proponuje obszary do określenia na kole życia, np.: zdrowie i kondycja, rozwój osobisty, życie zawodowe, partner/małżonek, rodzina i przyjaciele, wypoczynek/rozrywka, duchowość i emocje, finanse, środowisko fizyczne. Koło może mieć inne obszary. Mogą być ustalone indywidualne propozycje.

Moje Koło Życia

4. Prowadzący wyjaśnia sposób wykonania ćwiczenia: Zaznacz na kole życia poziom satysfakcji w poszczególnych obszarach na skali od 1 do 10. Środek koła to zero, obwód to dziesięć na umownej skali satysfakcji. Im wyższa wartość na kole, tym poziom satysfakcji większy. Uczestnicy refleksyjnie określają swoją satysfakcję. To ćwiczenie powoduje, że uświadamiamy sobie, co jest dla nas ważne i nad czym powinniśmy pracować. Zaczynamy od nazwania istotnych obszarów, a następnie zrozumienia ich znaczenia oraz wzajemnych relacji. Zadajemy też sobie pytanie: co dalej?
5. Następnie prowadzący proponuje: Przyjrzyj się uważnie obszarom, w których chciałbyś zwiększyć poziom swojego zadowolenia. Pomyśl, co możesz zrobić, by to osiągnąć? Zastanów się, jaki poziom dla poszczególnych obszarów będzie dla Ciebie satysfakcjonujący. Aby ćwiczenie miało sens, powinny pójść za nim konkretne działania.

Jeżeli w tym momencie najważniejsza jest dla danej osoby np. kariera czy rodzina – powinna zaangażować się w nią i określić szczegółowe, krótko- i długoterminowe cele.

6. W podobny sposób zaprojektować można np. koło pracy z następującymi obszarami: zarządzanie czasem, przywództwo, rozwiązywanie problemów, planowanie, praca w zespole, delegowanie zadań, komunikacja, zarządzanie zmianą.

7. **Podsumowanie ćwiczenia (5 min.):** Prowadzący podsumowuje ćwiczenie: Życie człowieka składa się z różnych obszarów, w których podejmuje on różne role: rodzica, partnera, działacza społecznego, dziecka, przyjaciela, żony, męża, nauczyciela, dyrektora, itp. Pełnienie tych ról powinno być zgodne z naszym wewnętrznym życiem, naszymi wartościami. Kiedy realizujemy w życiu role oderwane od naszych potrzeb i zasad, nie jesteśmy napędzani żadną wewnętrzną siłą - wówczas życie wymaga wielkiego wysiłku i ciągłego zmagania się, prowadzi do zmęczenia i poczucia pustki. Role, które dają poczucie sensu i spełnienia w życiu, wynikają z misji i wartości, a sposób ich realizacji jest naszym naturalnym wyborem. Uświadamia nauczycielom, że każdy ma swoje koło życia, także ich uczniowie, którzy często nie uświadamiają sobie, co jest dla nich ważne. Wykonanie tego ćwiczenia z uczniami może być momentem zwrotnym w ich życiu i podejściu nauczyciela. Motywacja człowieka wzrasta, kiedy widzi cel i sens swojego działania, w tym cel nauki i sens chodzenia do szkoły.

8. Prowadzący przechodzi płynnie do kolejnego ćwiczenia. Uczestnicy już wiedzą, jaki obszar jest dla nich mniej satysfakcjonujący, nad którym chcieliby pracować. Podstawową kwestią jest umiejętne wyznaczenie celów.

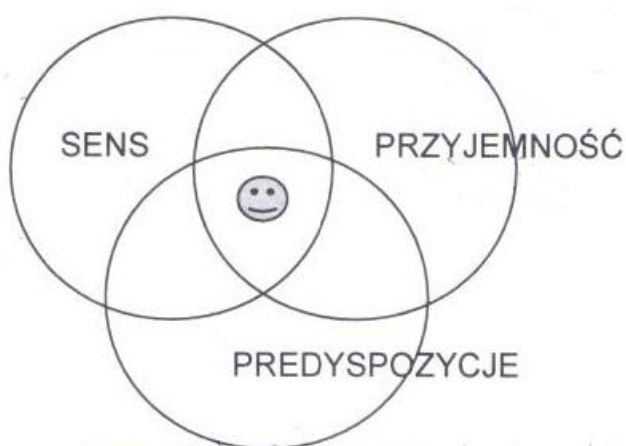
9. Uczestnicy wykonują **ćwiczenie: SMARTny cel**. Prowadzący przypomina kryteria określania celów metodą SMART (cel: konkretny,

mierzalny, ambitny, realistyczny, terminowy). Każdy z uczestników otrzymuje tabelkę (załącznik nr 1: SMARTny cel) z przykładowo określonym źle i dobrze celem. Druga część tabeli jest pusta, by w podobny sposób wykonał zadanie każdy uczestnik warsztatów. Ćwiczenie to wyposaża nauczycieli w wiedzę, w jaki sposób formułować cele (15 min.).

10. Podsumowaniem ćwiczenia jest omówienie przykładowych celów, popełnianych błędów, istotnych szczegółów. Prowadzący uświadamia nauczycielom, jak ważne jest wyznaczenie celu możliwego do realizacji. W przypadku młodzieży ma to kluczowe znaczenie. Często popełnianym błędem jest przydzielanie uczniom ról, w których nie czują się dobrze. Nierealne wyzwanie zniechęca, nie daje poczucia zadowolenia, prowadzi do frustracji i obniża poczucie własnej wartości. Prowadzący zachęca uczestników do przeprowadzenia takiego ćwiczenia ze swoimi uczniami.

11. Następnie prowadzący proponuje do wykonania z uczniami ćwiczenia wg modelu SPP, Tal – Ben – Shahaar, Harvard University. Omawia ćwiczenie i sposób jego wykonania (5 min.).

Możliwa ścieżka życiowa ucznia

Co jest dla mnie ważne?
(SENS – obszar wartości, postaw)

Co sprawia mi największą przyjemność?
(PRZYJEMNOŚĆ - obszar emocji)

Do czego mam najwięcej predyspozycji,
w czym jestem naprawdę dobry?
(PREDYSPOZYCJE - obszar talentów,

Model SPP, Tal – Ben – Shahaar, Harvard University.⁷

⁷ Materiały szkoleniowe w ramach projektu „Metoda tutoringu innowacyjnym sposobem w pracy resocjalizacyjnej”

Część wspólna tych trzech obszarów to wykonywanie zadań, które sprawiają przyjemność, są efektem posiadanych zdolności, umiejętności i dają poczucie sensu. Należy to uświadomić uczniom i pomóc im zrozumieć.

12. Następnie prowadzący uświadamia uczestnikom, że ich zachowanie jest tym, co mówią i robią. Jest tym, co otoczenie postrzega, jako działania. Przykładem zachowań jest np. wyrażanie poglądów, zadawanie pytań, formułowanie celów. Wyrażenie jakiegoś poglądy jest pokazaniem, jak myślimy. Nasze myślenie może być dwojakie: ukierunkowane na problem lub na cel.

Myślenie problemowe: o tym, czego nie chcemy, do czego czujemy się zmuszani lub powinniśmy. Cały czas myślimy o tym, co jest, chociaż chcielibyśmy to zmienić.

Myślenie na cel: Myślimy czego chcemy, do czego dążymy, wyobrażamy sobie osiągnięty cel.⁸

Wprowadza tym samym do kolejnego ćwiczenia, pokazanie kolejnej strategii określania celów, przekształcania myślenia problemowego na myślenie celowe i określanie celu (załącznik nr 2: narzędzie – Przekształcenie myślenia problemowego na myślenie celowe).⁹ Ćwiczenie wykonywane jest indywidualnie (20 min.) każdy uczestnik otrzymuje narzędzie, stanowiące zał. nr 2 do scenariusza i wypełnia je. Prowadzący pokazuje tutaj podejście skoncentrowane na rozwiązaniach (Solution Focused Approach) i jego główną filozofię:

Terapia skoncentrowana na rozwiązaniach - filozofia centralna:

Najważniejsze założenia modelu terapii skoncentrowanej na rozwiązaniach można sprowadzić do tzw. filozofii centralnej:

- jeśli coś się nie zepsuło - nie naprawiaj tego;
- jeśli coś działa - rób tego więcej;
- jeśli coś nie działa, rób coś innego.

⁸ Kupaj L, 2012, 'Twój podręczny mentor. 50 narzędzi coachingowych', Szkoła Coachingu Lilianna Kupaj

⁹ Ibidem

- Nie komplikuj. Życie jest naprawdę proste.

Prostota tej filozofii jest zaskakująca, co nie jest jednoznaczne z łatwym jej stosowaniem.

Podsumowanie podstawowych założeń TSR

- „koncentracja na pozytywach, rozwiązaniach, teraźniejszości i przyszłości. kierunek terapii wyznacza nie problem, a potrzeby;
- wyjątki od problemu sugerują stosowne rozwiązania, dają też klientom wzmocnienie - "skoro kiedyś było lepiej - może ten czas wróci?";
- nigdy nie jest zawsze - istnieją momenty gdy najgorsza rzeczywistość wygląda trochę lepiej;
- małe zmiany wywołują duże zmiany;
- klienci są pełni zasobów potrzebnych do znalezienia rozwiązania;
- klient jest ekspertem od swojego życia, czasami potrzebuje jednak wsparcia;
- opór jest sygnałem dla terapeuty, że podąża złą drogą;
- współpraca jest nieuchronna;
- nie trzeba znać szczegółów dotyczących problemu, aby go rozwiązać;
- klienci znają stosowne rozwiązania, oni określają cele terapii;
- istnieje wiele sposobów spojrzenia na daną sytuację, żaden nie jest bardziej właściwy niż inne.”¹⁰

13. Podsumowanie ćwiczenia (15 min.): prowadzący prosi uczestników o refleksje, czy jego wykonanie było łatwe. Czy to prosta sprawa wyznaczać cele, nie patrzeć za siebie, myśleć pozytywnie, przyszłościowo. Prowadzący odwołuje się do praktyki pedagogicznej nauczycieli. Czy nie wracają do minionych zdarzeń w rozmowach ze swoimi uczniami. Czy nie zdarzają się sytuacje, w których wypominają swojemu podopiecznemu wszystkie jego „grzechy” przy każdej okazji? Czy oprócz „zeszytu uwag” prowadzą także „zeszyt pochwał”? Czy mają świadomość, że zachowania karcące częściej przyczyniają się powstawania problemów, często negatywnego stosunku do szkoły niż pozytywne wzmocnienia? Warto zatem pamiętać, że budujemy na przyszłości, a z przeszłości wyciągamy wnioski. I tak uczymy naszych

¹⁰ <http://www.psychologia.net.pl/artykul.php?level=674>

uczniów. Wtedy widzieć będą cel i sens swojego życia i potrzebę zarówno przyjemności jak i nauki. Prowadzący podkreśla, że należy najpierw przyrzeć się własnej postawie wobec młodego człowieka i przyjąć założenie, że można stworzyć taką relację z młodymi ludźmi, w której akcent zostaje położony na ich mocne strony i zasoby. Prowadzący zachęca do wykonania tych ćwiczeń ze swoimi uczniami.

14. Prowadzący przed przerwą podsumowuje pierwszą sesję warsztatową. Zachęca nauczycieli do autorefleksji nad swoim postępowaniem, nad poziomem satysfakcji życiowej, nad relacjami, bo wszystko ma bardzo duże znaczenie i wpływ na realizowane zadania zawodowe. Prosi kilka osób o wypowiedzi, co dała im ta sesja. Czy, i co mogą wykorzystać w swojej pracy (5 min.).

Moduł II: Indywidualny projekt wspierania ucznia w rozwoju

1. Wprowadzenie do sesji warsztatowej (5 min): mini wykład prowadzącego (materiał: załącznik nr 3).
2. **Rozwiązywanie sytuacji trudnych** – prowadzący proponuje uczestnikom do wykonania ćwiczenie (15 min.) z zastosowaniem strategii coachingowej (w oparciu o M. Bennewicza). Wyobrażają sobie siebie w roli swoich uczniów.

Po pierwsze: EMPATIA

Jaki jest dylemat lub cel ucznia?

Moja własna historia w odpowiedzi na dylemat ucznia

Doświadczenia mogą być z „drugiej ręki”

Bez edukacyjnej pointy

Czego nowego uczeń dowiedział się o sobie?

Po drugie: ZASOBY-AUTORYTET

Jaki są potrzebne zasoby lub umiejętności aby rozwiązać dylemat?

Znajdź autorytet, który posiada potrzebne zasoby.

Czym cechuje się X? Jakie ma zasoby? Jaka jest jego strategia sukcesu?

Doświadczenia mogą być „z drugiej ręki”.

Zintegruj zasób.

Co zrobiłby X na Twoim miejscu? Gdybyś miał otrzymać od niego radę - jak by brzmiała? Co teraz myślisz o swoim problemie /celu?

Po trzecie: MÓJ AUTOAUTORYTET

Jakie to zasoby lub umiejętności, dzięki którym twój autorytet rozwiązał dylemat?

W jaki sposób można wizualizować te zasoby?

Znajdź sytuację, w której posiadałeś potrzebne zasoby lub kompetencje.

Wyobraź sobie siebie w tej sytuacji.

Co robiłeś, myślałeś, co czułeś, jak wyglądałeś? Co uruchamiało Twoje zasoby?

Zintegruj zasób.

Jak możesz znów wykorzystać swoje zasoby i umiejętności? Jak możesz po nie sięgnąć?

Co możesz zrobić, by sytuacja się powtórzyła?

Zapisz parametry zasobu.

3. Uczestnicy wykonują ćwiczenie, które następnie zostaje omówione na forum grupy. Uczestnicy dzielą się swoimi refleksjami oraz propozycjami wykorzystania tego ćwiczenia w pracy z uczniami.
4. Następnie prowadzący dzieli uczestników na 4 grupy. Każda z grup otrzymuje potencjalny problem ucznia i w oparciu o poznane podczas pierwszej oraz drugiej sesji warsztatów metody i narzędzia projektuje sposób rozwiązania sytuacji trudnej i wsparcia ucznia w jego rozwoju. (Grupa 1: Częsta absencja w szkole; Grupa 2: Wycofana postawa; Grupa 3: Lekceważący stosunek do osób i obowiązków; Grupa 4: Brak akceptacji w grupie rówieśniczej). Potencjalnie, każda sytuacja trudna może być przyczyną zniechęcenia ucznia do szkoły czy nauki w innej formie, i w konsekwencji skutkować poważnymi konsekwencjami życiowymi (brak zawodu, niski poziom życia, powodujący frustrację,

konflikty z prawem, itd.). Uczestnicy przygotowują plakaty, które wspólnie zostają omówione (40 min.).

5. **Podsumowanie ćwiczenia:** prowadzący podsumowuje ćwiczenie i zachęca nauczycieli do wykorzystywania znanych, sprawdzonych strategii w pracy z uczniami. Przynoszą one w dłuższej perspektywie zamierzone efekty.

6. W dalszej części prowadzący proponuje **kolejne ćwiczenie** do wykonania przez grupy. Uczestnicy wyobrażają sobie, że uczeń przychodzi do nauczyciela w jakiejś ważnej dla niego sprawie. Prowadzący podkreśla, że kluczowe jest nawiązanie relacji opartej na zaufaniu. Nauczyciel zaprasza ucznia, zanim jeszcze rozpoczną rozmawiać o sprawie, z którą przyszedł, aby ten opowiedział coś o sobie, swoich zainteresowaniach lub aby wypowiedział się na jakiś przyjemny dla niego temat. Chodzi o to, aby, po pierwsze, wprowadzić ucznia w przyjemny stan i budować pozytywne skojarzenia z osobą nauczyciela, a po drugie, aby nauczyciel w trakcie wypowiedzi ucznia mógł wyszukać jego zasoby, po to, aby za chwilę móc mu je odzwierciedlić. Taka rozmowa buduje otwartość. Pozwala skoncentrować się na mocnych stronach dziecka i pomóc uczniowi je odkryć w sobie. To także wzmacnianie poczucia własnej wartości ucznia i jego motywacji.

Otrzymują przykład rozmowy nauczyciela z uczniem.

Nauczyciel: „Zanim porozmawiamy o tym, co Cię tutaj sprowadza, Piotrze, chciałbym, abyś opowiedział mi kilka słów o sobie. Zależałoby mi na tym, aby Cię lepiej poznać. Czym się interesujesz?”

Uczeń: „Lubię piłkę nożną”.

Nauczyciel: „Bardziej oglądać, czy grać?”

Uczeń: „Zdecydowanie grać. Z kilkoma chłopakami mamy nawet swój zespół, z którym braliśmy udział w zawodach drużyn osiedlowych. Zajęliśmy trzecie miejsce w mieście. A w zawodach brało udział ponad trzydzieści drużyn”

Nauczyciel: „To rzeczywiście duży sukces. Musisz być dobry?”

Uczeń: „Tak, jestem kapitanem drużyny. Sam skompletowałem zespół”.

Nauczyciel: „To oznacza, że masz zdolności przywódcze i potrafisz budować zespół. Gratuluję. Zdarza Ci się jeszcze gdzieś wykorzystywać te umiejętności?”

Uczeń: „Nie bardzo. Inni uważają, że ze mną są same problemy i lepiej mnie nie angażować do żadnych aktywności...”

Nauczyciel: „A Ty gdzie byś się najbardziej widział?”

Uczeń: „Mógłbym na przykład pomóc szkolnej drużynie piłki, bo to co teraz reprezentują to żenada”

7. Po jego przeczytaniu prowadzący prosi uczestników o wskazanie na jego podstawie mocnych i słabych stron ucznia. Uczestnicy zapisują propozycje na małych samoprzylepnych karteczkach i przyklejają na dużym plakacie. Następnie w 4 grupach przygotowują propozycje pracy z uczniem, z uwzględnieniem znanych im jego zasobów. Grupy prezentują swoją pracę. Pozostali uzupełniają, wyrażają swoje opinie (30 min).
8. **Podsumowanie ćwiczenia:** prowadzący podsumowuje ćwiczenie i wskazuje na elementy tutoringów w rozmowie nauczyciela z uczniem. Zachęca do zainteresowania się nauczycieli tutoringami jako metodą pracy i wykorzystywania jej do wzmacniania potencjału swoich uczniów i ich rozwoju (5 min.).

9. **Zakończenie warsztatów:** prowadzący dziękuje wszystkim uczestnikom za udział w warsztatach.

Załącznik nr 1

SMARTny cel

	Specyfika	Źle	Dobrze	Źle	Dobrze
S	Konkretny (specific)	Chcę być oczytany.	Chcę zwiększyć liczbę przeczytanych dobrych ksiązek.		
M	Mierzalny (measurable)	Chcę dobrze mówić po angielsku.	Chcę zdać FCE na ocenę przynajmniej B.		
A	Ambitny (ambitious)	Chcę być pochwalony przez przełożonego.	Chcę być najlepszy w moim mieście.		
R	Realistyczny (realistic)	Chcę pobiec w Biegu Mieszka i Dobrawy	Chcę pobiec w maratonie.		
T	Terminowy (time-bound)	Chcę zwiedzić nowe miasta.	Chcę odwiedzić 10 nowych miast do końca roku.		

Załącznik nr 2

Przekształcenie myślenia problemowego na myślenie celowe i określanie celu

- **Myślenie problemowe:** o tym, czego nie chcemy, do czego czujemy się zmuszani lub powinniśmy. Cały czas myślimy o tym, co jest, chociaż chcielibyśmy to zmienić.
- **Myślenie na cel:** Myślimy czego chcemy, do czego dążymy, wyobrażamy sobie osiągnięty cel.

Przejdźcie od problemu do celu:

Określ stan problemowy „Co jest Twoim problemem, który chcesz zmienić?”

Moim problemem jest, że ja

.....
.....
.....
.....

Określ swój cel:

1. Czego chcesz zaprzestać albo uniknąć?

Chcę przestać

.....
.....
.....
.....

2. Co jest przeciwieństwem stanu problemowego?

W zamian chcę

.....
.....
.....
.....

3. Kto jeszcze potrafi osiągnąć stan pożądany, podobny do tego, którego pragniesz?

Chcę działać lub być jak

.....
.....
.....
.....

4. Jakie ważne cechy (posiadane przez osobę modelową w zakresie danej roli, którą wybrałeś w poprzedniej odpowiedzi) chciałbyś prezentować w pożądanym stanie?

Chcę posiadać cechy posiadane przez mój model

.....
.....

.....
.....

5. Jakie cechy skojarzone z Twoim stanem pożądanym już posiadasz, a których potrzebujesz albo chciałbyś mieć więcej?

Chcę być bardziej

.....
.....
.....
.....

6. Gdybyś już osiągnął swój stan pożądaný, jakie działania rozpocząłbyś lub czym zajmowałbyś się w większym wymiarze?

Gdybym już osiągnął stan pożądaný, byłbym

.....
.....
.....
.....

Załącznik nr 3

Sposoby postępowania nauczyciela w sytuacjach nietypowych zachowań ucznia

Nietypowe zachowania uczniów stanowią problem współczesnej szkoły, pojawiają się coraz częściej i to u coraz młodszych dzieci. Dla nauczycieli stanowią one nowe wyzwanie, do którego pedagodzy nie zawsze są przygotowani. W radzeniu sobie z takimi problemami niewątpliwą wartość mają: wiedza, umiejętności i doświadczenie pedagoga, które w połączeniu z cechami osobowymi, intuicją, taktem pedagogicznym i pozytywnym nastawieniem mogą być receptą na skuteczne rozwiązania sytuacji problemowych.

Punktem wyjścia jest zdefiniowanie zachowań nietypowych czyli poszukiwanie odpowiedzi na pytanie: *Jakie zachowania ucznia możemy uznać za nietypowe?* Wymaga to od nauczyciela zastanowienia, refleksji pedagogicznej i znajomości prawideł rozwoju dziecka na każdym etapie edukacyjnym. W tej grupie zapewne znajdą się takie zachowania, które są odmienne, zagrażają bezpieczeństwu i zdrowiu dziecka i innych osób, zakłócają porządek lekcji, wymierzone są przeciwko sobie, rówieśnikom i nauczycielom. Plasują się one na pograniczu problemów z zakresu medycyny, psychologii, socjologii, zdrowia publicznego, pedagogiki. Są to: agresja w różnych postaciach, autoagresja, zachowania lękowe, dziwaczne zachowania stereotypowe, uzależnienia. Praktyka pokazuje, że wachlarz nietypowych zachowań zdecydowanie poszerza się o takie, które nie zostały nazwane, a niepokoją nauczycieli, opiekunów i rodziców.

Podstawą podejmowania działań wychowawczych jest wyjaśnienie przyczyny czy źródła danego zachowania, co odpowiada na kluczowe pytanie diagnostyczne: *Dlaczego tak się dzieje?* Wśród przyczyn nietypowych zachowań możemy wyróżnić: konsekwencje szybkich przemian społeczno-ekonomicznych, brak autorytetów, szybkie tempo życia (kultura pośpiechu), dynamiczny rozwój technologii komputerowych, brak aktywności ruchowej u dzieci, bezradność wychowawczą rodziców, ale też nadmierne przywiązywanie uwagi do praw dziecka bez wskazywania na ich obowiązki

czy powinności wobec rodziców i nauczycieli. Wymienione czynniki w jakimś stopniu zakłócają realizację potrzeb dziecka, stąd pojawienie się zachowań, które są próbą wymuszenia działań zaspokajających ich indywidualne potrzeby psychospołeczne.

Kolejne ważne pytanie, jakie nauczyciel winien postawić to pytanie o cel takich zachowań, czyli: *Po co uczeń to robi, co chce przez to uzyskać, a może co chce w ten sposób zmanifestować?* W poszukiwaniu odpowiedzi pomocne okazują się analizy konkretnych sytuacji, jakie miały miejsce w szkole, klasie z udziałem ucznia, dokonywane w szerszym kontekście sytuacyjnym czy osobowym. Uwzględniamy tu miejsce, czas, osoby jako kontekst wystąpienia sytuacji problemowej, co pozwoli na lepsze jej zrozumienie. Uczniowie podejmują nietypowe zachowania dlatego, że:

- chcą zwrócić uwagę na siebie i swoje potrzeby
- czują dyskomfort bycia w klasie lub grupie
- boją się czegoś lub chcą czegoś uniknąć (nie potrafią wykonać danego zadania)
- chcą zaimponować innym, dowartościować się
- powielają wzorce zachowań zaobserwowane u innych
- pragną podkreślić swoją dorosłość i niezależność
- próbują odreagować kumulujące się napięcie psychiczne
- sprawdzają swoje wpływy w klasie
- traktują te zachowania jako dobrą zabawę

Każde nietypowe zachowanie powinno być zauważone przez nauczyciela, który dokonuje jego analizy przed przystąpieniem do działań terapeutycznych. Należy jednak pamiętać, że każdy przypadek jest inny, bo inny jest też jego autor, który ma własną, niepowtarzalną osobowość, stąd duże niebezpieczeństwo wykorzystywania tych samych scenariuszy w procesie leczenia zachowań niepożądanych u różnych uczniów. Podobna jest tylko procedura postępowania nauczyciela, która obejmuje kilka etapów działań, same działania muszą być adekwatne do danej sytuacji.

Etapy postępowania nauczyciela w sytuacji nietypowych zachowań ucznia

Lp.	Etap	Sposób postępowania
1	Definiowanie problemu	Nauczyciel obserwuje zachowania ucznia, w świetle wiedzy i umiejętności, próbuje wstępnie zdefiniować dane zachowanie, określić problem ucznia. W tym obszarze niekiedy konieczna jest współpraca ze specjalistą pedagogiem czy psychologiem.
2	Zbieranie informacji na temat ucznia i jego zachowań od innych	Na tym etapie ważne jest zebranie jak najwięcej informacji dotyczących ucznia, jego funkcjonowania w innych sytuacjach szkolnych czy poza szkolnych od wielu innych osób znających go.
3	Formułowanie hipotezy diagnostycznej i opracowanie programu wsparcia	Nauczyciel w oparciu o zebrane informacje, własną obserwację ucznia formułuje hipotezę diagnostyczną, która podlega weryfikacji w toku dalszej pracy z uczniem.
4	Opracowanie programu terapii (pomocy) uczniowi i jego praktyczne wdrożenie	W programie wsparcia winny znaleźć się działania, które wynikają z potrzeb ucznia, takie jak: próba modyfikacji najbliższego otoczenia z uwagi na niekorzystny wpływ otoczenia na zachowanie ucznia, uczenie alternatywnych zachowań w celu rezygnowania z zachowań ryzykownych, nietypowych, włączanie ucznia w działania grupowe, powierzanie ważnych ról klasowych adekwatnie

		do możliwości, nagradzanie pozytywnych zachowań, rozwijanie własnych zainteresowań, właściwe kierowanie aktywnością ucznia, współpraca z jego rodzicami.
5	Systematyczna ocena realizacji programu i kontrola zachowań ucznia	Nauczyciel, który realizuje program pracy z uczniem winien wykazywać się dużą elastycznością, co skutkuje szybkim reagowaniem na bieżące potrzeby dziecka, modyfikacją przyjętych treści w podążaniu za uczniem. Równoległe z działaniami wspierającymi prowadzone są działania kontrolno-oceniające charakter i jakość zmian w zachowaniu dziecka.

Działania wspierające (terapeutyczne) wobec ucznia, u którego występują zachowania nietypowe są długotrwałe i muszą być realizowane przy współudziale rodziców, niekiedy też innych specjalistów. Jednak ich podejmowanie winno być poprzedzone diagnozą, przemyślane i respektujące podstawowe zasady, takie jak: skupianie się na uczniu, a nie na jego złym zachowaniu, prawidłowa komunikacja z obecnością komunikatu Ja, unikanie etykiet, szufladkowania i negatywnej oceny połączonej z negatywnymi emocjami, rozpoznawanie i nazywanie emocji ucznia, wykorzystywanie jego potencjału i zasobów środowiska, włączanie do działań na rzecz grupy, umiejętne słuchanie i powstrzymanie się od wydawania niekorzystnych prognoz, przewidywań, tworzenie partnerskiej relacji opartej na uważnym słuchaniu, utrzymywaniu kontaktu wzrokowego w trakcie rozmowy. Jednym ze skutecznych środków pomocy dzieciom jest unikanie słowa NIE, i właściwe formułowanie kierowanych do nich komunikatów. Takie podejście wymaga głębokiej zmiany u nauczyciela i odrzucenia stereotypowych opinii czy rutynowych działań w relacjach z uczniami. Narzekanie na zachowanie ucznia przy biernej postawie lub rutynowych działaniach nauczyciela nie tylko nie

przyniesie efektów, ale przyczyni się do pogłębienia trudności i wypalenia zawodowego pedagoga.

Zalecana literatura:

1. Biała M, 2006 'Problemy z zachowaniem dzieci i młodzieży', Fraszka Edukacyjna
2. Chomczyńska-Miliszkiwicz M, Pankowska D, 1995, 'Polubić szkołę', WSiP
3. Covey S R, Merrill R, Merrill R, 2007, 'Najpierw rzeczy najważniejsze', Rebis
4. Frankl V, 2011, 'Człowiek w poszukiwaniu sensu', Czarna Owca
5. Freed A M, 1993, 'Być przyjacielem i mieć przyjaciół. Skuteczne techniki wyrabiania własnej wartości', WSiP
6. Grochowska N, 2001, 'Co robić, kiedy nie wiadomo co robić- podpowiednik dla nauczyciela', Seventh Sea
7. Grochowska N, 2000, 'Program edukacji psychologicznej dla klas IV-VI', Seventh Sea
8. Gordon T, 2007, 'Wychowanie bez porażek', Pax
9. Herbert M, 2004, 'Rozwój społeczny ucznia', GWP
10. Jundził E, 2005, 'Potrzeby psychiczne dzieci i młodzieży', GWP
11. King G, 2003, 'Umiejętności terapeutyczne nauczyciela', GWP
12. Łobocki M, 2001, red, 'Praca wychowawcza z dziećmi i młodzieżą', UMCS
13. Olechnowicz H, 1995, 'Dziecko własnym terapeutą', PWN
14. Poleszak W, 'Klimat społeczny szkoły', ORE
15. Ścibisz E, 'Problemy z nietypowymi zachowaniami uczniów'
www.szkolnictwo.pl
16. Świącicka M, 1996, 'Dzieci z zaburzeniami emocjonalnymi', CMPPP

Przedwczesne kończenie nauki Monitoring i przeciwdziałanie

Pakiet szkoleniowy

**Praktyczny poradnik dla doradcy
zawodowego pracującego z młodzieżą
zagrożoną porzucaniem nauki**

Eurocultura
(Włochy)

Mazowiecki Kurator Oświaty
(Polska)

Sysco Business Skills Academy
(Wielka Brytania)

Sysco Polska
(Polska)

2016

Erasmus+

Praktyczny poradnik dla doradcy zawodowego pracującego z młodzieżą zagrożoną porzuceniem nauki

Zamiast wstępu...

Zagrożenie przedwczesnym porzuceniem nauki przez młodzież ma istotny wpływ na kondycję społeczną poszczególnych państw oraz rozwój osobisty jego obywateli. Dlatego tak ważną kwestią jest wprowadzanie mechanizmów przeciwdziałających temu zjawisku. Praktyka pokazuje, że istotnym działaniem prewencyjnym w tym zakresie jest profesjonalne poradnictwo zawodowe prowadzone już na etapie szkolnictwa obowiązkowego oraz później przy wyborze dalszej drogi kształcenia lub doskonalenia zawodowego wśród dorosłych. Takie podejście umożliwia systemową organizację doradztwa zawodowego po pierwsze dostosowaną do indywidualnych potrzeb i możliwości młodzieży, po drugie do konkretnego rynku pracy.

„Orientacja szkolna i zawodowa to ogół poczynań wychowawczych, które mają na celu takie pokierowanie rozwojem ucznia, aby sam dojrzał do podejmowania optymalnych decyzji w sprawie kierunku dalszej swojej nauki oraz zawodu.”¹¹

Współczesny rynek pracy preferuje osoby twórcze, umiejętnie zarządzające zarówno sobą, jak i kierujące innymi. Niewątpliwie pożądanym atutem jest również umiejętność pracy zespołowej, radzenie sobie ze stresem oraz kierowania własnym życiem, w tym umiejętnością podejmowania odpowiedzialnych decyzji.

Jak przygotować młodego człowieka do takich wyzwań?

„Celem doradztwa zawodowego w szkole powinna być pomoc młodzieży w tworzeniu ścieżki kariery oraz wspieranie rozwoju elementów szeroko pojętej osobowości zawodowej. Proces ten powinien uwzględniać dwie składowe: pierwszą jest samopoznanie, drugą – poznanie aktualnych potrzeb i wymogów rynku pracy.”¹²

Tak sformułowany cel wskazuje na rolę doradcy zawodowego w szkole. Można ją określić jako wspomaganie uczniów w podejmowaniu decyzji edukacyjnych i zawodowych. W konsekwencji skutkuje to wyborem ścieżki

¹¹ Weyssenhoff A, Kruk-Krymula E, Biłko J, Piekarski M, 2011, Poradnik 'Zanim podejmiesz decyzję' z serii „Wybór Zawodu”, s. 5.

¹² Tamże, s. 6.

kształcenia w celu zdobycia określonego zawodu. Doradca zawodowy uczy także planowania i zarządzania karierą zawodową.

„W dalszej perspektywie jest to wychowanie młodzieży do aktywnego udziału w życiu społecznym i gospodarczym (w tym przygotowanie do roli pracownika), przygotowanie do radzenia sobie w trudnej sytuacji (np. zmiana społeczna, bezrobocie), kształtowanie jednostek ukierunkowanych na rozwój osobisty i zawodowy, zmotywowanych do ciągłego kształcenia się, podnoszenia swoich kwalifikacji i kompetencji.”¹³

Niniejszy poradnik jest adresowany głównie do doradców zawodowych w szkołach, ale także wychowawców szkół wszystkich typów. Wskazuje aspekty prawne doradztwa zawodowego w Polsce, przybliża zadania doradcy zawodowego oraz wychowawców uczniów w szkołach związane z orientacją zawodową oraz zawiera niezbędne informacje wraz ze scenariuszem rozmowy doradczej z młodzieżą zagrożoną przedwczesnym kończeniem nauki.

Jego kluczowym celem jest zachęcenie środowisk pracujących z ww. młodzieżą do poszukiwania twórczych rozwiązań ułatwiających im na odnalezienie swojej drogi na przyszłość.

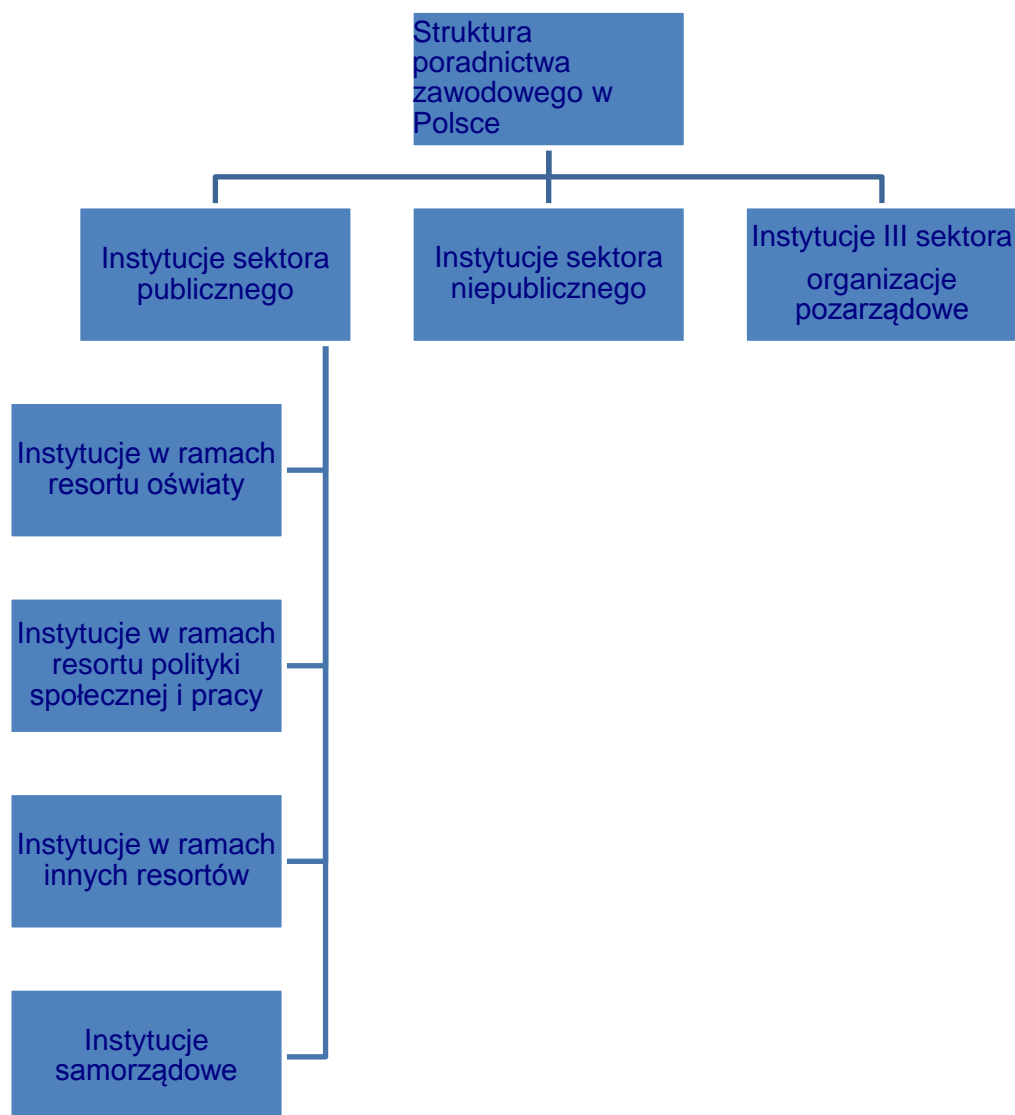
Kolejnym celem jest uświadomienie wychowawcom dzieci i młodzieży, iż od najmłodszych lat kształtują się u uczniów predyspozycje, kompetencje, które w dorosłym życiu owocują korzystnym funkcjonowaniem na rynku pracy.

¹³ Tamże, s. 7.

1. Uwarunkowania prawne

Planowanie ścieżki edukacyjnej i rozwój kariery zawodowej w Polsce w praktyce trwa od najmłodszych lat i kończy się wraz z zakończeniem aktywności zawodowej.

System poradnictwa zawodowego został skonstruowany w sposób, który odpowiada na potrzeby społeczne zarówno młodych ludzi, jak i dorosłych, mających różne doświadczenia na rynku pracy.

Rys. 1. Struktura poradnictwa zawodowego w Polsce, opracowania własne na podstawie Weysenhoff A, Kruk-Krymula E, Biłko J, Piekarski M, 2011, Poradnik, Zanim podejmiesz decyzję z serii „Wybór Zawodu”, s. 10.

1.1. Resort oświaty

Ministerstwo Edukacji Narodowej jest resortem odpowiedzialnym za stworzenie warunków do poradnictwa zawodowego kierowanego do dzieci i młodzieży.

Podstawy prawne wykonywania zadań z zakresu ww. poradnictwa w ramach resortu oświaty stanowią w szczególności następujące akty prawne:

- ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (j. t. Dz. U. z 2015r., poz. 2156 z późn. zm.);
- rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół (Dz. U. z 2001r., Nr 61, poz. 624 z późn. zm.);
- rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2013, poz. 532);
- rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2012 poz. 977 z późn. zm.);
- rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (Dz. U. 2012 poz. 204 z późn. zm.);
- rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli nie mających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (t. j. Dz. U. z 2015r., poz. 1264).

W myśl art. 1 cyt. ustawy system oświaty zapewnia:

- dostosowywanie kierunków i treści kształcenia do wymogów rynku pracy;
- kształtowanie u uczniów postaw przedsiębiorczości sprzyjających aktywnemu uczestnictwu w życiu gospodarczym;

– przygotowywanie uczniów do wyboru zawodu i kierunku kształcenia.¹⁴

Ponadto w gimnazjach publicznych statut szkoły powinien określić „organizację wewnątrzszkolnego systemu doradztwa oraz zajęć związanych z wyborem kierunku kształcenia”.¹⁵

W rozporządzeniu w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach są wskazane rozwiązania służące poradnictwu zawodowemu w szkołach, m. in.:

W szkołach dla dorosłych pomoc psychologiczno-pedagogiczna jest udzielana w trakcie bieżącej pracy ze słuchaczem oraz w formie zajęć związanych z wyborem kierunku kształcenia i zawodu oraz planowaniem kształcenia i kariery zawodowej.¹⁶

Ponadto w cyt. rozporządzeniu w sprawie pomocy psychologiczno – pedagogicznej określono, że:

„Zajęcia związane z wyborem kierunku kształcenia i zawodu oraz z planowaniem kształcenia i kariery zawodowej organizuje się w celu wspomagania odpowiednio uczniów lub słuchaczy w podejmowaniu decyzji edukacyjnych i zawodowych, przy wykorzystaniu aktywnych metod pracy. Zajęcia prowadzą nauczyciele, wychowawcy grup wychowawczych i specjaliści.”¹⁷

Ww. rozporządzenie wskazuje również **zadania dla nauczycieli, wychowawców i specjalistów** kluczowe dla doradztwa zawodowego:

„1. Nauczyciele, wychowawcy grup wychowawczych oraz specjaliści w przedszkolu, szkole i placówce rozpoznają odpowiednio indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz indywidualne możliwości psychofizyczne uczniów, w tym ich zainteresowania i uzdolnienia.

2. Nauczyciele, wychowawcy grup wychowawczych oraz specjaliści w przedszkolu, szkole i placówce prowadzą w szczególności:

(...)

¹⁴ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty - j. t. Dz. U. z 2015r., poz. 2156 z późn. zm., art. 1 pkt 8,13,13a,14.

¹⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół -Dz. U. z 2001r., Nr 61, poz. 624 z późn. zm., § 2 pkt 11.

¹⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach - Dz. U. z 2013, poz. 532, § 7, ust. 3. pkt 1

¹⁷ Tamże, § 17.

3) w gimnazjum i szkole ponadgimnazjalnej – doradztwo edukacyjno-zawodowe.”¹⁸

Zadania doradcy zawodowego zostały w wyżej cytowanym rozporządzeniu zdefiniowane jako w szczególności:

„1) systematyczne diagnozowanie zapotrzebowania uczniów na informacje edukacyjne i zawodowe oraz pomoc w planowaniu kształcenia i kariery zawodowej;

2) gromadzenie, aktualizacja i udostępnianie informacji edukacyjnych i zawodowych właściwych dla danego poziomu kształcenia;

3) prowadzenie zajęć związanych z wyborem kierunku kształcenia i zawodu oraz planowaniem kształcenia i kariery zawodowej;

4) koordynowanie działalności informacyjno-doradczej prowadzonej przez szkołę i placówkę; 5) współpraca z innymi nauczycielami w tworzeniu i zapewnieniu ciągłości działań w zakresie doradztwa edukacyjno- - zawodowego;

6) wspieranie nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i innych specjalistów

w udzielaniu pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

2. W przypadku braku doradcy zawodowego w szkole lub placówce, dyrektor szkoły lub placówki wyznacza nauczyciela, wychowawcę grupy wychowawczej lub specjalistę planującego i realizującego zadania z zakresu doradztwa edukacyjno- -zawodowego.”¹⁹

W § 27 cyt. rozporządzenia, które opisuje, co do istoty sposób realizacji doradztwa zawodowego kierowanego do dzieci i młodzieży szkolnej, określono instytucje, które są obowiązane do wsparcia szkół: „Wsparcie merytoryczne dla nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i specjalistów udzielających pomocy psychologiczno-pedagogicznej w przedszkolu, szkole i placówce zapewniają poradnie oraz placówki doskonalenia nauczycieli.”

Rozporządzenie w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli w § 22 określa **kwalifikacje do zajmowania stanowiska**

¹⁸ Tamże, § 19.

¹⁹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli nie mających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli - t. j. Dz. U. z 2015r., poz. 1264, § 25 ust. 1

nauczyciela-doradcy zawodowego w poszczególnych typach szkół i placówek.

Najwyższe kwalifikacje posiada osoba, która ukończyła studia magisterskie w zakresie doradztwa zawodowego oraz posiada przygotowanie pedagogiczne lub studia magisterskie na dowolnym kierunku i studia podyplomowe w zakresie doradztwa zawodowego oraz posiada przygotowanie pedagogiczne. Posiadanie ww. kwalifikacji jest niezbędne do zajmowania stanowiska nauczyciela – doradcy zawodowego m. in. w poradniach psychologiczno – pedagogicznych, liceach ogólnokształcących, szkołach policealnych.

W zasadniczych szkołach zawodowych, gimnazjach, kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela-doradcy zawodowego posiada osoba, która ma kwalifikacje wymienione powyżej lub ukończyła: studia pierwszego stopnia w zakresie doradztwa zawodowego oraz posiada przygotowanie pedagogiczne lub studia pierwszego stopnia na dowolnym kierunku (specjalności) i studia podyplomowe w zakresie doradztwa zawodowego oraz posiada przygotowanie pedagogiczne. Kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela-doradcy zawodowego w szkołach specjalnych i placówkach typu młodzieżowe ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii, w szkołach wchodzących w skład MOW-ów i MOS-ów, w szkołach w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich, w szkołach w zakładach poprawczych dla nieletnich z niepełnosprawnością umysłową posiada osoba, która ma kwalifikacje określone powyżej, a ponadto ukończyła studia podyplomowe lub kurs kwalifikacyjny w zakresie pedagogiki specjalnej, odpowiedniej do niepełnosprawności uczniów lub rodzaju placówki.

Rozporządzenie w sprawie **podstawy programowej** wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół wprowadza na niektórych obowiązkowych zajęciach edukacyjnych cele i treści kształcenia związane z wyborem drogi edukacji i ścieżki kariery zawodowej.

Przykładem ilustrującym włączenie poradnictwa do treści edukacyjnych jest przedmiot „wiedza o społeczeństwie”.

Jeden z celów kształcenia w III etapie edukacyjnym został określony jako:

„Uczeń rozumie procesy gospodarcze oraz zasady racjonalnego gospodarowania w życiu codziennym; analizuje możliwości dalszej nauki i kariery zawodowej.”²⁰

W treściach kształcenia znajduje się następująca tematyka: praca i przedsiębiorczość, gospodarka rynkowa, pieniądz i banki, przedsiębiorczość i działalność gospodarcza, wybór szkoły i zawodu.

W podstawach przedsiębiorczości (zakres podstawowy) w IV etapie edukacyjnym określono cele kształcenia – wymagania ogólne jako:

- I. „Komunikacja i podejmowanie decyzji. Uczeń wykorzystuje formy komunikacji werbalnej i niewerbalnej; podejmuje decyzje i ocenia ich skutki, zarówno pozytywne, jak i negatywne.
- II. Gospodarka i przedsiębiorstwo. Uczeń wyjaśnia zasady funkcjonowania przedsiębiorstwa i sporządza prosty biznesplan; charakteryzuje mechanizmy funkcjonowania gospodarki i instytucji rynkowych oraz rolę państwa w gospodarce; analizuje aktualne zmiany i tendencje w gospodarce świata i Polski; rozróżnia i porównuje formy inwestowania i wynikające z nich ryzyko.
- III. Planowanie i kariera zawodowa. Uczeń opisuje mocne strony swojej osobowości; analizuje dostępność rynku pracy w odniesieniu do własnych kompetencji i planów zawodowych.
- IV. Zasady etyczne. Uczeń wyjaśnia zasady etyczne w biznesie i w relacjach pracownik-pracodawca, potrafi ocenić zachowania pod względem etycznym.”²¹

Wymagania szczegółowe dla ucznia mają na celu rzetelne poznanie, czym charakteryzuje się człowiek przedsiębiorczy.

Zgodnie z treściami kształcenia uczniów:

- 1) „przedstawia cechy, jakimi charakteryzuje się osoba przedsiębiorcza;
- 2) rozpoznaje zachowania asertywne, uległe i agresywne; odnosi je do cech osoby przedsiębiorczej;

²⁰Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół - Dz. U. z 2012 poz. 977 z późn. zm.

²¹ Tamże.

- 3) rozpoznaje mocne i słabe strony własnej osobowości; odnosi je do cech osoby przedsiębiorczej;
- 4) charakteryzuje swoje role społeczne i typowe dla nich zachowania;
- 5) zna korzyści wynikające z planowania własnych działań i inwestowania w siebie;
- 6) analizuje przebieg kariery zawodowej osoby, która zgodnie z zasadami etyki odniosła sukces w życiu zawodowym;
- 7) podejmuje racjonalne decyzje, opierając się na posiadanych informacjach, i ocenia skutki własnych działań;
- 8) stosuje różne formy komunikacji werbalnej i niewerbalnej w celu autoprezentacji oraz prezentacji własnego stanowiska;
- 9) przedstawia drogę, jaką dochodzi się własnych praw w roli członka zespołu, pracownika, konsumenta;
- 10) zna prawa konsumenta oraz wymienia instytucje stojące na ich straży; przedstawia zasady składania reklamacji w przypadku niezgodności towaru z umową;
- 11) odczytuje informacje zawarte w reklamach, odróżniając je od elementów perswazyjnych; wskazuje pozytywne i negatywne przykłady wpływu reklamy na konsumentów.”²²

Zgodnie z podstawą programową, która obowiązuje w pierwszych klasach szkół ponadgimnazjalnych od roku szkolnego 2012/2013, przedmiot „Podstawy przedsiębiorczości” jest realizowany tylko w zakresie podstawowym, a dodatkowo jest wprowadzony nowy przedmiot uzupełniający „Ekonomia w praktyce”.

Celem kształcenia przedmiotu „Ekonomia w praktyce” jest nabycie umiejętności przeprowadzania kompletnej realizacji przedsięwzięcia: od pomysłu, przez przygotowanie planu, wdrożenie go, aż do analizy efektów. Przedmiot ten ma za zadanie wprowadzić uczniów w realia funkcjonowania gospodarki, przygotowując ich do wejścia na rynek pracy.

Zgodnie z ww. uregulowaniami prawnymi poradnictwo zawodowe w resorcie oświaty jest realizowane w ramach obowiązkowych zajęć edukacyjnych,

²² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej...

pomocy psychologiczno – pedagogicznej, a także jest włączane do programów wychowawczych szkół.

Innym interesującym sposobem na pomoc młodzieży w planowaniu swojej kariery edukacyjnej i zawodowej są **Szkolne Ośrodki Kariery**.

Pomysł na Szkolne Ośrodki Kariery (Szok) powstał w Fundacji Edukacyjnej Perspektywy

w 2003 r. Projekt Fundacji był realizowany w ramach programu Aktywizacji Zawodowej absolwentów Pierwsza Praca przez ówczesne Ministerstwo Gospodarki Pracy i Polityki społecznej poprzez ogłoszenie grantów. Projekt był kierowany do publicznych gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, a kontrolowany przez Ochotnicze Hufce Pracy.

W czasie trzech edycji projektu powstało 360 Szkolnych Ośrodków Kariery. Celem Szok –ów jest wyposażenie uczniów w wiedzę w zakresie planowania swojej kariery edukacyjnej i zawodowej w zgodzie z potrzebami rynku pracy, wspomaganie rozwoju osobistego, pomoc w kształtowaniu umiejętności zawodowych i pozazawodowych, a także określeniu swoich słabych i mocnych stron. Mają służyć wyrównaniu szans edukacyjnych.

Na stronie Ochotniczych Hufców Pracy pod adresem:

http://www.mazowiecka.ohp.pl/?id=2450&id_menu_r=8 można znaleźć aktualnie funkcjonujące SzOK – i w województwie mazowieckim, które służą wsparciem dla młodzieży.

1.2. Resort pracy

Resort pracy jest drugim najważniejszym podmiotem odpowiedzialnym za kwestie związane z poradnictwem zawodowym przeciwdziałającym przedwczesnemu porzucaniu nauki oraz reintegracją służącą odnalezieniu się w systemie kształcenia do rynku pracy.

Świadczenie usług poradnictwa zawodowego w resorcie pracy regulują w szczególności następujące **akty prawne**:

- ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (j. t. Dz. U. z 2016r., poz. 645);
- ustawa z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustaw regulujących wykonywanie niektórych zawodów (Dz. U. 2013 poz. 829);

- rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 23 kwietnia 2012 r. w sprawie dokonywania z Funduszu Pracy refundacji kosztów wyposażenia lub doposażenia stanowiska pracy dla skierowanego bezrobotnego oraz przyznawania środków na podjęcie działalności gospodarczej (t. j. Dz. U. z 2015r., poz. 1041);
- rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 18 sierpnia 2009 r. w sprawie szczegółowego trybu przyznawania zasiłku dla bezrobotnych, stypendium i dodatku aktywizacyjnego (t. j. Dz. U. z 2014, poz. 1189);
- rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 27 października 2004 r. w sprawie rejestru instytucji szkoleniowych (t. j. Dz. U. z 2014r., poz. 781);
- rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2004 r. w sprawie sposobu organizacji uzupełnienia wykształcenia ogólnego młodzieży w Ochotniczych Hufcach Pracy oraz zdobywania przez nią kwalifikacji zawodowych (Dz. U. 2004 nr 262 poz. 2604);
- rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 12 listopada 2012 r. w sprawie rejestracji bezrobotnych i poszukujących pracy (Dz. U. 2012, poz. 1299);
- rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania (Dz. U. z 2014, poz. 1145);
- rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lipca 2011 r. w sprawie szczegółowych zadań i organizacji Ochotniczych Hufców Pracy (Dz. U. z 2011 nr 155, poz. 920).

Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy „określa zadania państwa w zakresie promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia oraz aktywizacji zawodowej.”²³

Wskazuje główne cele działalności instytucji rynku pracy:

- 1) pełne i produktywne zatrudnienie;
- 2) rozwój zasobów ludzkich;
- 3) osiągnięcie wysokiej jakości pracy;
- 4) wzmacnianie integracji oraz solidarności społecznej;

²³ Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy - j. t. Dz. U. z 2016r., poz. 645, art. 1 ust.1

5) zwiększanie mobilności na rynku pracy.²⁴

Zgodnie z ww. ustawą instytucjami rynku pracy realizującymi zadania określone w ustawie są:

„1) publiczne służby zatrudnienia;

2) **Ochotnicze Hufce Pracy;**

3) agencje zatrudnienia;

4) instytucje szkoleniowe;

5) instytucje dialogu społecznego;

6) instytucje partnerstwa lokalnego.”²⁵

W myśl art. 6 ust. 3 ustawy o promocji zatrudnienia... „**Ochotnicze Hufce Pracy** są państwową jednostką wyspecjalizowaną w działaniach na rzecz młodzieży, w szczególności młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym, oraz bezrobotnych do 25 roku życia.”

Zgodnie z cytowaną ustawą „Ochotnicze Hufce Pracy wykonują zadania państwa w zakresie zatrudnienia oraz przeciwdziałania marginalizacji i wykluczeniu społecznemu młodzieży, a także zadania w zakresie jej kształcenia i wychowania.”²⁶

OHP ma dwa główne cele. Po pierwsze zdobycie kwalifikacji zawodowych przez młodzież, która przedwcześnie porzuciła naukę, po drugie uzupełnienie wykształcenia odpowiednio podstawowego i gimnazjalnego oraz uzupełnienia ponadgimnazjalnego wykształcenia ogólnego i zawodowego.

Osiągnięcie celów odbywa się poprzez:

- prowadzenie pośrednictwa pracy oraz organizację zatrudnianie dla:
 - a) młodzieży w wieku powyżej 15 lat, która nie ukończyła szkoły podstawowej lub gimnazjum albo nie kontynuuje nauki po ukończeniu tych szkół,
 - b) bezrobotnych do 25 roku życia,
 - c) uczniów i studentów;
- prowadzenie poradnictwa zawodowego dla młodzieży oraz mobilne centra informacji zawodowej;
- inicjowanie międzynarodowej współpracy i wymiany młodzieży;
- refundację kosztów poniesionych przez pracodawcę na wynagrodzenia i składki na ubezpieczenia społeczne młodocianych pracowników,

²⁴ Tamże, art. 1 ust. 2.

²⁵ Tamże, art. 6 ust. 1.

²⁶ Tamże, art. 12.

zatrudnionych na podstawie umowy o pracę w celu przygotowania zawodowego.²⁷

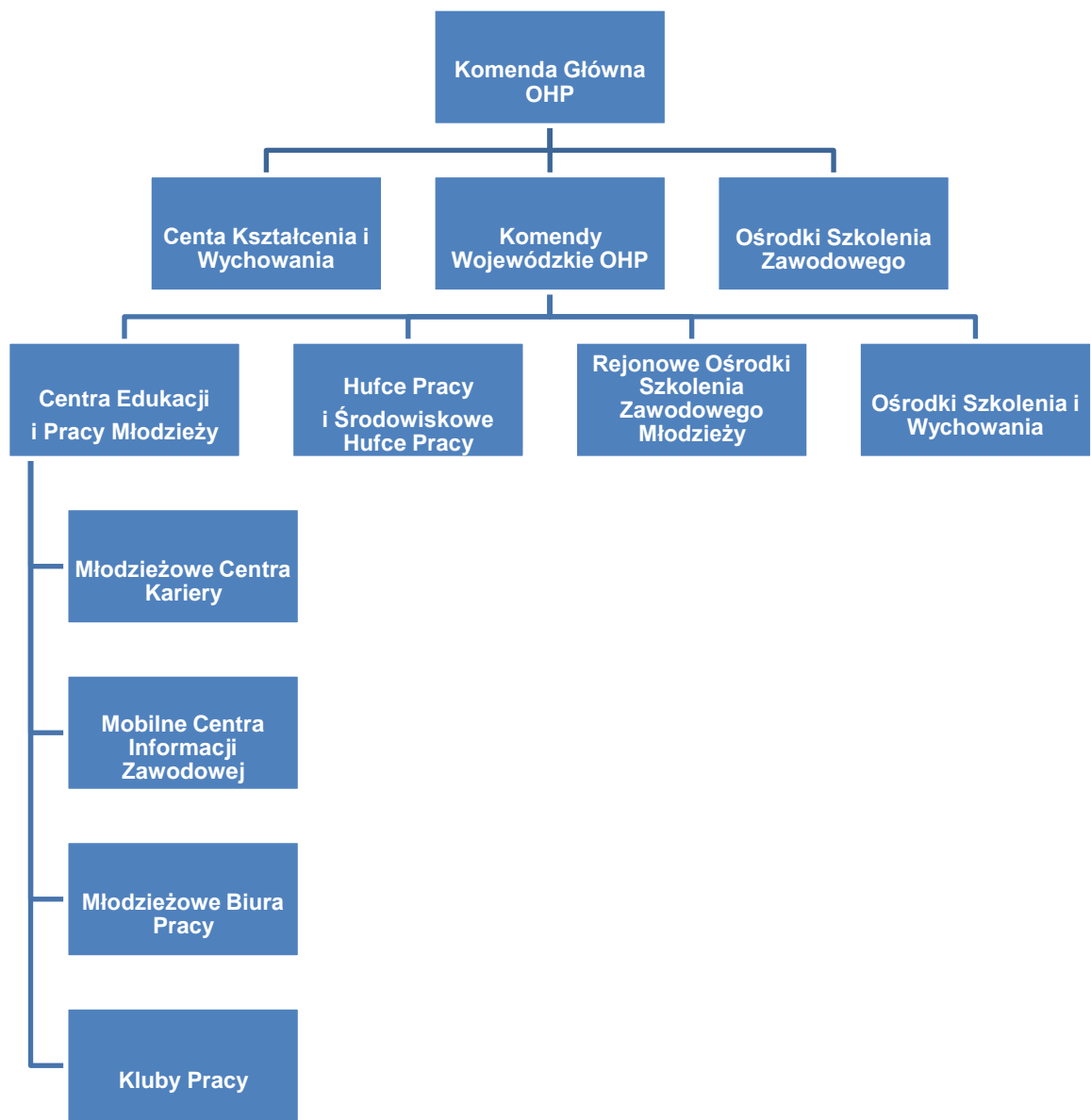
W rozporządzeniu w sprawie szczegółowych zadań i organizacji **Ochotniczych Hufców Pracy** są określone zadania OHP w zakresie kształcenia i wychowania młodzieży oraz w zakresie zatrudnienia oraz przeciwdziałania marginalizacji i wykluczeniu społecznemu młodzieży.²⁸

Cytowane rozporządzenie określa również strukturę organizacyjną Ochotniczych Hufców Pracy, a także opisuje zadania poszczególnych podmiotów wchodzących w skład OHP.

Osoby zatrudnione w szkołach, realizujące zadania związane z poradnictwem zawodowym, w szczególności z młodzieżą zagrożoną przedwczesnym porzuceniem nauki, powinny na bieżąco współpracować z instytucjami OHP, w szczególności zajmującymi się poradnictwem indywidualnym i grupowym, w zakresie informacji zawodowej, przygotowaniem do wejścia na rynek pracy, umiejętności poszukiwania pracy oraz samozatrudnienia. Ponadto warto korzystać z nowych narzędzi i metod w poradnictwie zawodowym oraz gromadzić i aktualizować nowoczesną, multimedialną informację o zawodach, rynku pracy i możliwościach kształcenia. Takie usługi świadczą m. in. Centra Edukacji i Pracy Młodzieży, będące ponadpowiatowymi jednostkami OHP na terenie województwa.

²⁷ Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia ..., op. cit., art. 12 ust. 5

²⁸ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lipca 2011 r. w sprawie szczegółowych zadań i organizacji Ochotniczych Hufców Pracy (Dz. U. z 2011 nr 155, poz. 920).

Rys. 2. Struktura Ochotniczych Hufców Pracy, opracowanie własne na podstawie <http://bip.ohp.pl/ohp/struktura-organizacyjna/komenda-glowna-ohp/93,Komenda-Glowna-OHP.html>

2. Rozmowa doradcza

W tej części poradnika zostanie opisany jeden ze sposobów wspierania młodego człowieka w wyborze dalszej drogi życiowej, czyli **rozmowa doradcza**.

Niniejszą propozycję scenariusza rozmowy kierujemy do doradców zawodowych, ale może ją przeprowadzić również wychowawca danego ucznia, który dobrze się do niej przygotowuje.

Rozmowa została przygotowana z myślą o uczniach, którzy, zgodnie z zaproponowanym w materiałach „kwestionariuszami oceny ryzyka przedwczesnego kończenia nauki”, zostali zdiagnozowani jako znajdujący się w obszarze zagrożenia I i II stopnia (część zielona i niebieska kwestionariusza). Są to uczniowie, których należy objąć działaniami prewencyjnymi i interwencyjnymi.

2.1. Istota i zasady rozmowy doradczej

„Rozmowa doradcza nie jest jednorazowym aktem udzielenia pomocy. Jest długotrwałym procesem, w czasie którego doradca proponuje klientowi pracę nad sobą i nad otoczeniem.”²⁹

Ukształtowania własnego stylu pracy jest niezbędnym warunkiem zdobycia umiejętności prowadzenie rozmów z uczniami. Doradca powinien tworzyć właściwe relacje z uczniem, posiadać umiejętność komunikowania się i udzielania adekwatnego wsparcia. Istnieje konieczność zwiększenia samoświadomości doradcy, w celu zdobycia odpowiedzi na pytanie: „Jakim jestem doradcą?”.

Zadaniem doradcy jest dostosować cały proces doradczy do indywidualnych możliwości psychofizycznych każdej osoby, z którą pracuje.

Rozmowa doradcza wymaga znajomości konkretnych reguł i zachowań. Ich stosowanie jest podstawą efektywnej pracy z uczniem.

Zasady i zachowania, które powinny być podstawą profesjonalnej rozmowy doradczej nauczyciela – doradcy zawodowego z uczniem zagrożonym przedwczesnym kończeniem nauki są następujące:

²⁹ Tarkowska M, 2006, ‘Rozmowa doradcza – wspólne poszukiwanie rozwiązań’, Zeszyt informacyjno-metodyczny doradcy zawodowego nr 35, MPiPS, s. 5.

- postrzeganie ucznia w kontekście zdiagnozowanych uwarunkowań indywidualnych, rodzinnych, szkolnych, społecznych, kulturowych;
- zawarcie pomiędzy doradcą a uczniem umowy-kontraktu;
- pomoc uczniowi w sformułowaniu celu i określeniu drogi prowadzącej do zmian;
- praca nad zwiększeniem u ucznia zakresu świadomych działań;
- unikanie „dobrych rad” na rzecz propozycji zadania do wykonania wymagającego osobistego zaangażowania ucznia;
- pomoc w odnalezieniu spójności pomiędzy potencjałem ucznia, rozpoznanymi uwarunkowaniami a jego planami życiowymi;
- wykorzystanie przez ucznia nabytych doświadczeń i samodzielnie zdobytych informacji;
- umożliwienie uczniowi dokonywania analizy swoich działań i oceniania realizacji celów;
- ułatwienie uczniowi podjęcia samodzielnych decyzji z wykorzystaniem ustalonych własnych priorytetów i hierarchii wartości;
- praca na zasobach i mocnych stronach ucznia, bez unikania trudnych zagadnień;
- elastyczne dostosowywanie do zmian w obrębie własnej roli zawodowej.³⁰

2.2. Warunki rozmowy

Rozmowa doradcza z uczniem powinna spełniać określone wymagania formalne. Nie jest przypadkowym, incydentalnym wydarzeniem, ale celowym przedsięwzięciem, które służy określonemu celowi.

Efektowność rozmów zależy nie tylko od kompetencji doradcy zawodowego, ale także okoliczności towarzyszących rozmowie, mających wpływ na założone rezultaty.

Przygotowując się do rozmowy należy uwzględnić:

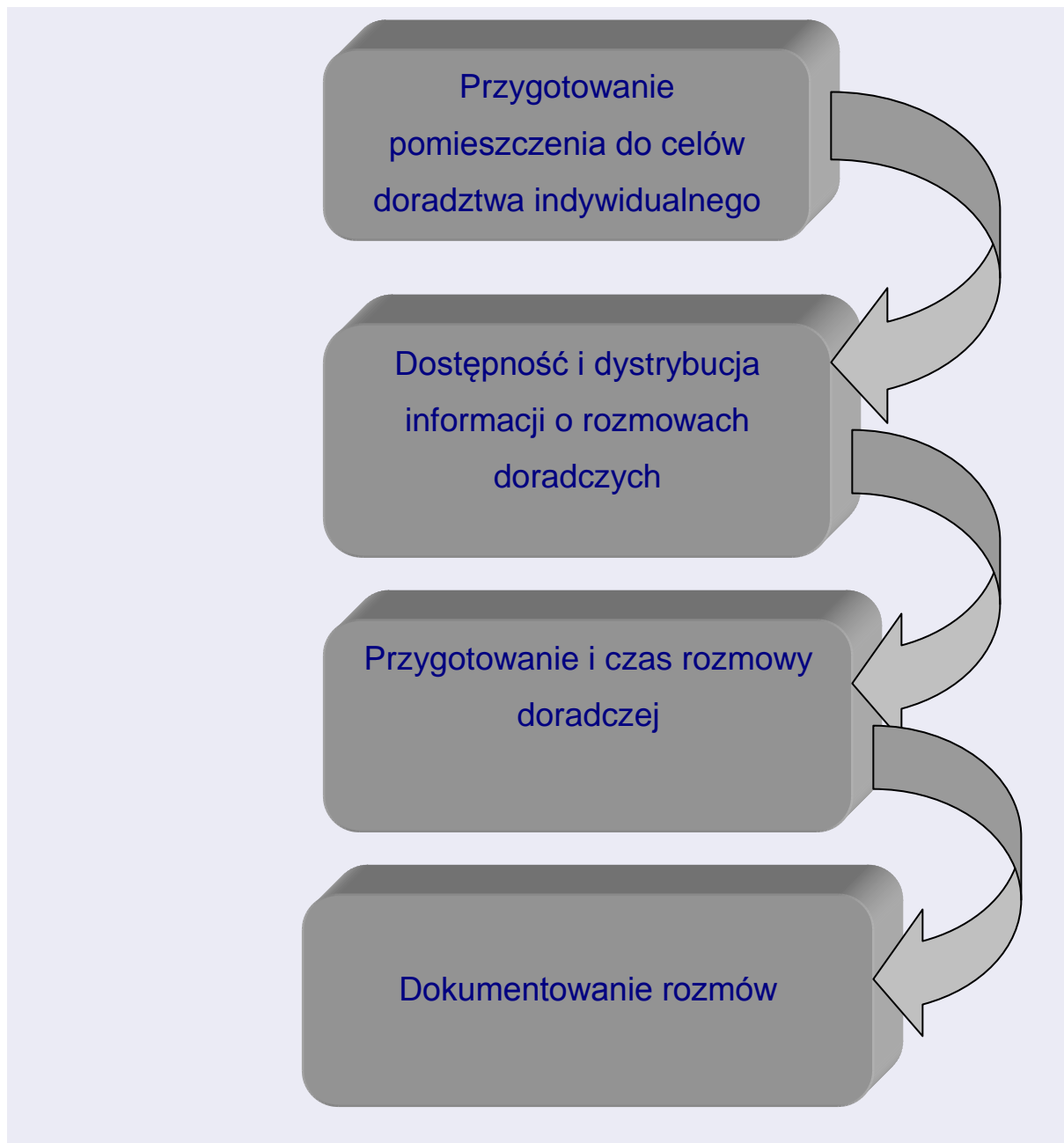
- stopień własnych kompetencji w kontekście problemów osoby, której doradzamy;
- zasoby narzędzi, metod, technik, które chcemy wykorzystać;
- własne cele w stosunku do ucznia, czyli odpowiedź na pytania:

▲ Dlaczego przeprowadzam rozmowę?

³⁰ Tarkowska M, 2006, Rozmowa doradcza ..., op. cit. s. 6.

- ▲ Jaki mam cel główny?
 - ▲ Jakie są inne ważne cele rozmowy?
 - ▲ Co zrobię, gdy nie osiągnę celu?
 - ▲ Jakie wdrożę rozwiązania w sytuacji niepowodzenia?
 - ▲ Kto może mi pomóc?
 - ▲ Jakimi dysponuję zasobami?
- monitorowanie rozwiązań, które zostaną wdrożone po przeprowadzeniu rozmowy doradczej z uczniem;
 - ewaluację rozmowy.

Poniżej znajduje się schemat ogólnie ilustrujący przygotowanie warunków rozmowy doradczej.

Rys. 3 Przygotowanie warunków rozmowy doradczej, opracowanie własne na podstawie: Pisula D, 2010, 'ABC doradcy zawodowego, Rozmowa doradcza', Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, s. 18-22

2.3. Etapy poradnictwa indywidualnego

Rozmowa doradcza jest ważnym ogniwem tzw. poradnictwa indywidualnego. Pozwala ono na indywidualne zajęcie się daną osobą oraz skupienie uwagi na jego konkretnych potrzebach i problemach.

W literaturze przedmiotu możemy znaleźć różne postrzeganie etapów poradnictwa indywidualnego.

Na użytek tej publikacji propozycja wg Bożeny Wojtasik³¹:

Etap pierwszy: Przygotowanie do przeprowadzenia rozmowy - zebranie informacji i dokumentów, ustalenie tematu, celu i schematu rozmowy.

Etap drugi: Pierwszy kontakt - nawiązanie interakcji.

Etap trzeci: Ustalenie, kto ma problem i na czym on polega.

Etap czwarty: Zawarcie kontraktu między doradcą, a radzącym się - kreślenie celów, zakresu odpowiedzialności, zbudowanie poczucia bezpieczeństwa.

Etap piąty: Budowanie relacji doradca – radzący się - pogubienie relacji, decyzja o kontynuacji interakcji.

Etap szósty: Zebranie faktów oraz badanie pedagogiczne i psychologiczne - poznanie zainteresowań, możliwości i wiedzy, potrzeb, środowiska, dokonanie samopoznania i samooceny, użycie narzędzi diagnostycznych, omówienie wyników badań, wspólne wypracowanie sposobów działania.

Etap siódmy: Aktywizowanie radzącego się do zbierania informacji zawodach i szkołach.

Etap ósmy: Konsultacja z rodzicami - zestawienie informacji doradcy z opiniami rodziców, dyskusja, uzgodnienie stanowisk.

Etap dziewiąty: Dopasowywanie siebie do zawodu - rozważenie możliwości zawodowych, tworzenie planu, sformułowanie kroków, uściślenie informacji.

Etap dziesiąty: Zakończenie: podsumowanie osiągnięć, ocena spotkania, podsumowanie rozmowy przez ucznia, zachęcenie do dalszych kontaktów, jeśli są potrzebne.

Powyższa propozycja struktury poradnictwa indywidualnego może być wykorzystana do pracy nie tylko z uczniem zagrożonym porzuceniem nauki. Warte podkreślenia są elementy, takie jak: budowanie relacji, aktywizacja ucznia, czy konsultacja z rodzicami.

³¹ Wojtasik B, 1997, 'Warsztat doradcy zawodu. Aspekty psychologiczno-pedagogiczne', Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 136-141.

3. Przykładowy scenariusz rozmowy doradczej³²

Uwagi wstępne:

Niezbędnym zadaniem doradcy zawodowego jest sporządzenie tzw. **charakterystyki ucznia.**

Dla celów niniejszego opracowania, w oparciu o wykorzystanie zaproponowanych narzędzi diagnostycznych, czyli „kwestionariuszy oceny ryzyka przedwczesnego kończenia nauki”, rozmowa doradcza będzie planowana dla ucznia zagrożonego przedwczesnym ukończeniem nauki.

Przed przystąpieniem do rozmowy należy zaplanować jej czas, który będzie uwarunkowany po pierwsze założonymi celami, a po drugie stopniem motywacji i współpracy ucznia.

Proponowane są trzy spotkania z uczniem trwające od 1 godz. do 1 godz. 30 min.

(w sumie od 3 do 4,5 godz.)

1. Etapy od I do III – pierwsze spotkanie.
2. Etap IV – drugie spotkanie
3. Etap V – VII – trzecie, ostatnie spotkanie

Scenariusz

Etap I

Przygotowanie doradcy zawodowego do przeprowadzenia rozmowy

1. Poznanie indywidualnej sytuacji ucznia na podstawie dostępnej dokumentacji, wywiadu z wychowawcą, ewentualnie z uczniem i jego rodzicami (do wykorzystania ww. kwestionariusze oceny ryzyka przedwczesnego kończenia nauki).
2. Przygotowanie miejsca rozmowy gwarantującego prywatność i poczucie bezpieczeństwa u ucznia.
3. Przygotowanie technik, narzędzi, materiałów wykorzystywanych przy ćwiczeniach, testach.

³² Scenariusz został zainspirowany publikacją „Rozmowa doradcza, scenariusz nr 1 na podstawie koncepcji Carla Rogersa w: http://badanie-kompetencji.com/wp-content/uploads/2014/07/scenariusz_1.pdf

Etap II

Nawiązanie interakcji

1. Stworzenie przyjaznej atmosfery, która umożliwia słuchanie z zainteresowaniem, wywołuje poczucie akceptacji i partnerskiego wsparcia.

Doradca zawodowy przedstawia się podając informacje, które ocieplają jego wizerunek

i pomagają skrócić dystans wobec ucznia.

Doradca mówi kilka słów o sobie w kontekście specyfiki wykonywanej pracy, ale także próbuje znaleźć wspólne zainteresowania z uczniem. Doradca może na podstawie wcześniejszej diagnozy dowiedzieć się o pasjach, dotychczasowych sukcesach ucznia (np. w sporcie).

Należy zadbać o warunki rozmowy – dyskretne, komfortowe miejsce, ewentualnie wyposażone w napoje.

2. Nawiązanie rozmowy, doprecyzowanie celów i tematu rozmowy.

Doradca zapoznaje ucznia z przebiegiem spotkania, określa jego przewidywany czas.

Celem spotkań z doradcą zawodowym jest:

- poznanie i rozwój potencjału ucznia, co ma zaowocować sprawnym funkcjonowaniem w szkole oraz umiejętnością planowania i realizacji założonych celów życiowych,
- zaprezentowanie różnych ścieżek edukacyjnych optymalnych dla aktualnej sytuacji życiowej ucznia,
- zainspirowanie ucznia do podjęcia wyzwania, którego efektem będzie kontynuacja nauki.

Etap III

Rozmowa z uczniem z wykorzystaniem ćwiczeń, testów i kwestionariuszy

Doradca powinien skupić się na dwóch aspektach tworzących osobowość ucznia:

1. Zasoby ucznia

Zadaniem doradcy zawodowego jest poznanie, czego doznaje uczeń, czyli:

- jego osobistej sytuacji, w tym rodzinnej, np. uwarunkowań ekonomicznych,
- umiejętności, które uczeń posiada i są dla niego ważne,

- zainteresowań, pasji, predyspozycji,
- uczuć oraz ewentualnie wartości, które wyznaje.

Warto zapytać ucznia o wydarzenia, czy sytuacje w dotychczasowym życiu, mające decydujący wpływ na aktualną sytuację ucznia.

2. Postrzeganie siebie

Doradca zawodowy stara się, aby uczeń odpowiedział na pytania: Kim jestem? Kim chcę być? Do czego dążę? Jaką mam wartość?, czyli poznać system postrzegania własnej osoby.

W celu przeprowadzenia tej części rozmowy doradczej warto skorzystać z ćwiczenia, które wymaga od ucznia autorefleksji, uświadomienia sobie własnego potencjału, zastanowienia się nad kierunkami rozwoju, próbą dookreślenia zamierzeń.

Opis ćwiczenia

Uczeń uzupełnia trzy arkusze (rys. 4.) poprzez odpowiedź na ww. pytania:

- 1) Kim jestem?
- 2) Kim chcę być?
- 3) Do czego dążę, czyli kim powinienem być i dlaczego?

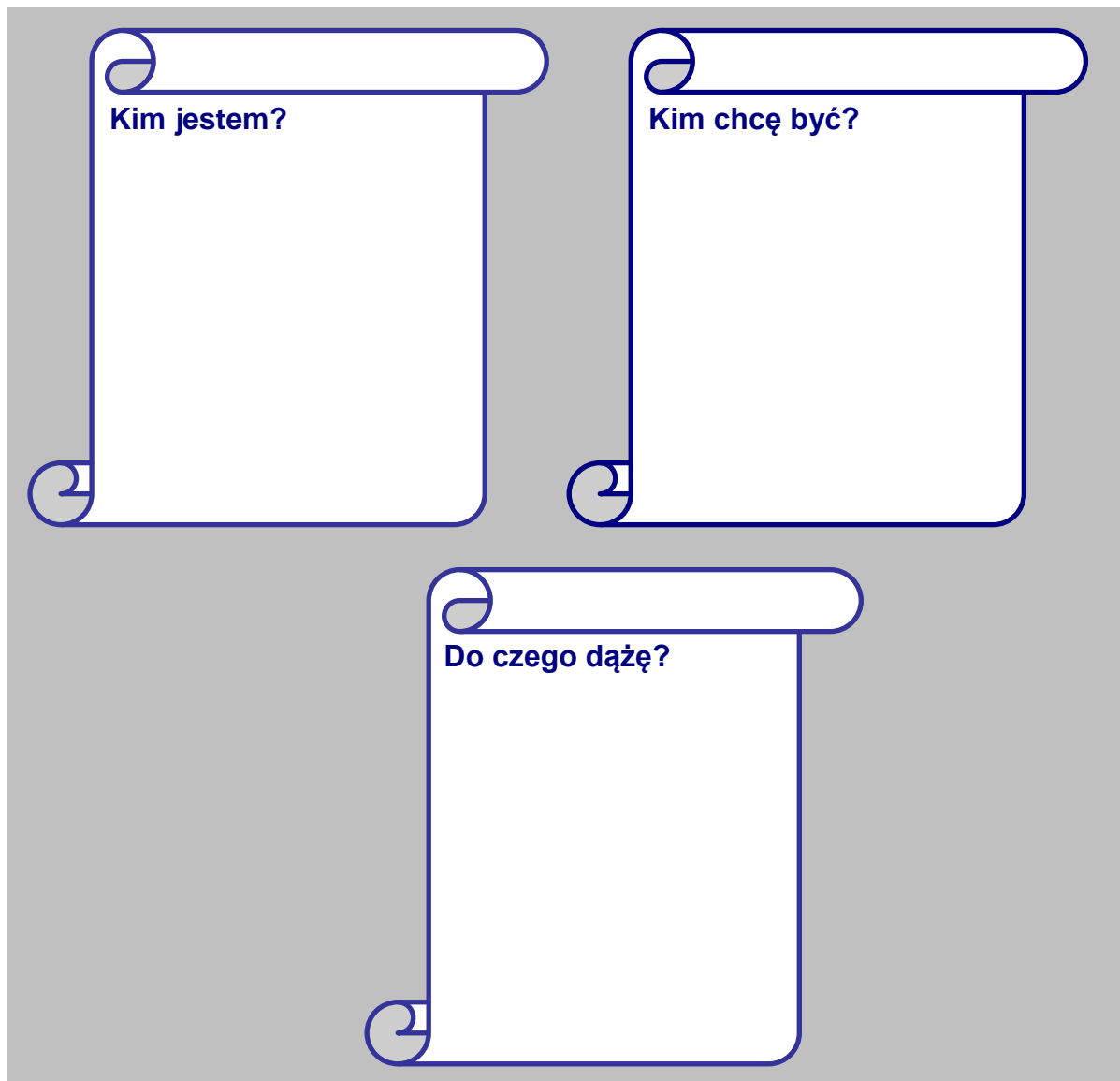
Odpowiedź na pierwsze pytanie „Kim jestem?” dostarcza doradcy oraz samemu uczniowi wiedzy na temat m.in. poczucia własnej wartości, postrzegania siebie itp.

Odpowiedź na pytanie „Kim chcę być?” pozwala na zwerbalizowanie zamierzeń, planów, marzeń, itp.

Odpowiedź na trzecie pytanie „Do czego dążę, czyli kim powinienem być i dlaczego?” pozwala doradcy zawodowemu na zdobycie wiedzy o poczuciu własnej wartości ucznia, jego relacji z bliskimi, poziomu samoakceptacji itp.

Wyniki ćwiczenia posłużą do zdobycia informacji na temat ucznia w zakresie:

- stopnia samoakceptacji,
- poziomu samodzielności w podejmowaniu decyzji dotyczącej własnego rozwoju,
- preferowanych wartości.

Rys. 4. **Przykład ćwiczenia w rozmowie doradczej**, opracowanie własne.

Etap IV

Poszukiwanie pomysłu na siebie

Doradca zawodowy stwarza uczniowi sytuację, która pomaga mu w odkryciu i zdefiniowaniu swoich celów, asystuje mu w odkrywaniu siebie i pomaga wyzwolić zdolności do samorozwoju według własnej koncepcji.

Poniżej ćwiczenie, które pozwala na sformułowanie celów edukacyjnych i zawodowych.

Opis ćwiczenia

Doradca prosi ucznia o zastanowienie się nad trzema, najważniejszymi w jego opinii, celami związanymi z dalszą edukacją i pracą zawodową.

Następnie uczeń ma samodzielnie ocenić swoje możliwości w zakresie osiągnięcia wskazanych celów poprzez wypełnienie „Karty celów”³³

Cel I

.....

.....

.....

.....

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

*Nie mam żadnej możliwości
go osiągnąć.*

*Jestem całkowicie
przekonany, że go osiągnę.*

Cel II

.....

.....

.....

.....

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

*Nie mam żadnej możliwości
go osiągnąć.*

*Jestem całkowicie
przekonany, że go osiągnę.*

³³ Indywidualna sesja doradcza, skrypt, s. 42
http://www.centrumdzwoni.pl/sites/default/files/dokumenty/materialy/Indywidualna_sesja_doradcza.pdf

Cel III

.....

.....

.....

.....

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>Nie mam żadnej możliwości go osiągnąć.</i>							<i>Jestem całkowicie przekonany, że go osiągnę.</i>		

Po sporządzeniu „Karty celów” wspólnie z uczniem wypełniamy tabelę, która pozwala mu zidentyfikować bariery i szanse w osiągnięciu celów oraz podmioty go wspierające.³⁴

Bariery, zagrożenia, trudności w osiągnięciu założonych celów	Sposoby pokonywania barier, zagrożeń i trudności w realizacji celów	Podmioty (osoby, instytucje), które mogą pomóc w osiągnięciu celów.

³⁴ Indywidualna sesja doradcza..., op. cit. s. 44

Etap V

Ustalenie kierunków działań, planowanie

Doradca zawodowy pomaga uczniowi określić kierunki możliwych działań, stworzyć spójny i realny plan działań wraz z terminami realizacji.

Warto zacząć od analizy potencjału ucznia, który na wcześniejszych etapach rozmowy został zdiagnozowany, następnie uwzględnić jego marzenia i plany oraz wyznaczone cele, a w końcu na podstawie ww. analiz ustalić możliwości dalszej edukacji i ścieżki zawodowej.

Istotnym dla powodzenia rozmowy jest dobra znajomość systemu oświaty w Polsce i różnorodnych dróg edukacji.

Bez względu na zdiagnozowany stopień ryzyka przedwczesnym kończeniem nauki przez ucznia, to doradca musi wskazać alternatywne ścieżki jego dalszego kształcenia w sytuacji, gdy uczeń w wyniku rozmowy sam ich nie odnajdzie.

Poniżej schemat analizy działań w celu ustalenia dalszych kierunków działań.

Rys. 5. Propozycja analizy w celu ustalenia kierunków dalszych działań.
Opracowanie własne.

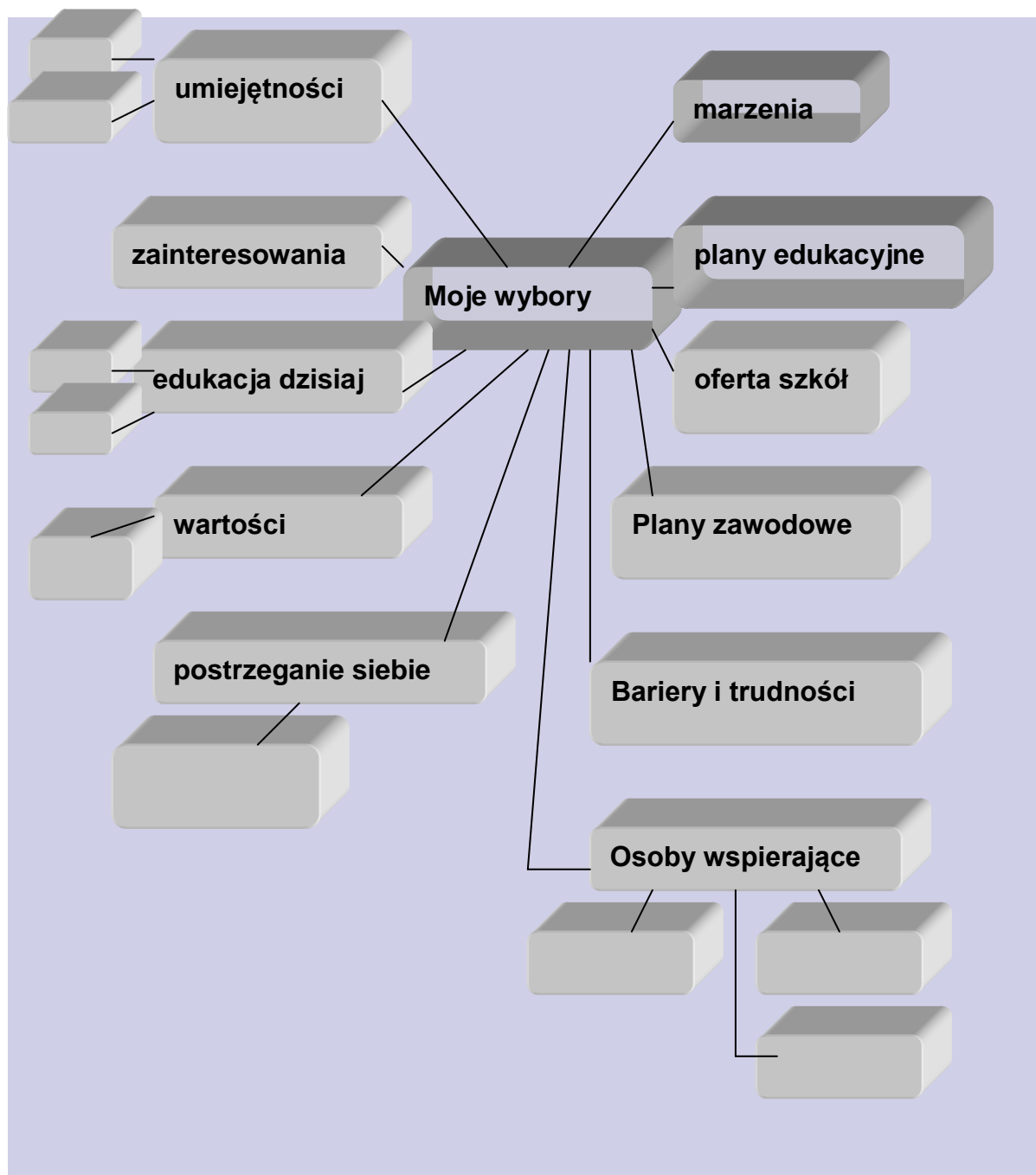
Doradca powinien uwzględnić, iż przy dokonywanych wyborach uczniowie mogą kierować się jednym lub kilkoma czynnikami. Nie zawsze posiadają umiejętność analizy, uzupełnionej o bieżące dane, które należy uwzględnić przy podejmowaniu ważnych decyzji. Analiza potencjału ucznia, jego marzeń i planów pozwala na wnikliwe i wielopłaszczyznowe przyjrzenie się aktualnej sytuacji i skuteczne projektowanie ścieżki edukacyjnej i zawodowej.

Doskonałą techniką ułatwiającą analizę problemów i poszukiwanie ich rozwiązań jest **technika Mind Mappingu, czyli Mapy Myśli**.

Technika umożliwia skatalogowanie myśli, pomysłów w pożądanym zakresie, np. informacji o zdolnościach, zainteresowaniach, podejmowanych aktywnościach na rzecz wyboru szkoły czy zawodu. Mapę Myśli wykorzystujemy przy sporządzaniu planów, ale także analizie niepowodzeń, w przypadku, gdy zaprojektowane działania są chybione.

Mapa może być poszerzana o kolejne rozwiązania i koncepcje. Jej tworzenie i późniejsza analiza pozwalają uczniowi spojrzeć niejako z zewnątrz na swoją sytuację, posiadane zasoby, wyzwania i szanse.

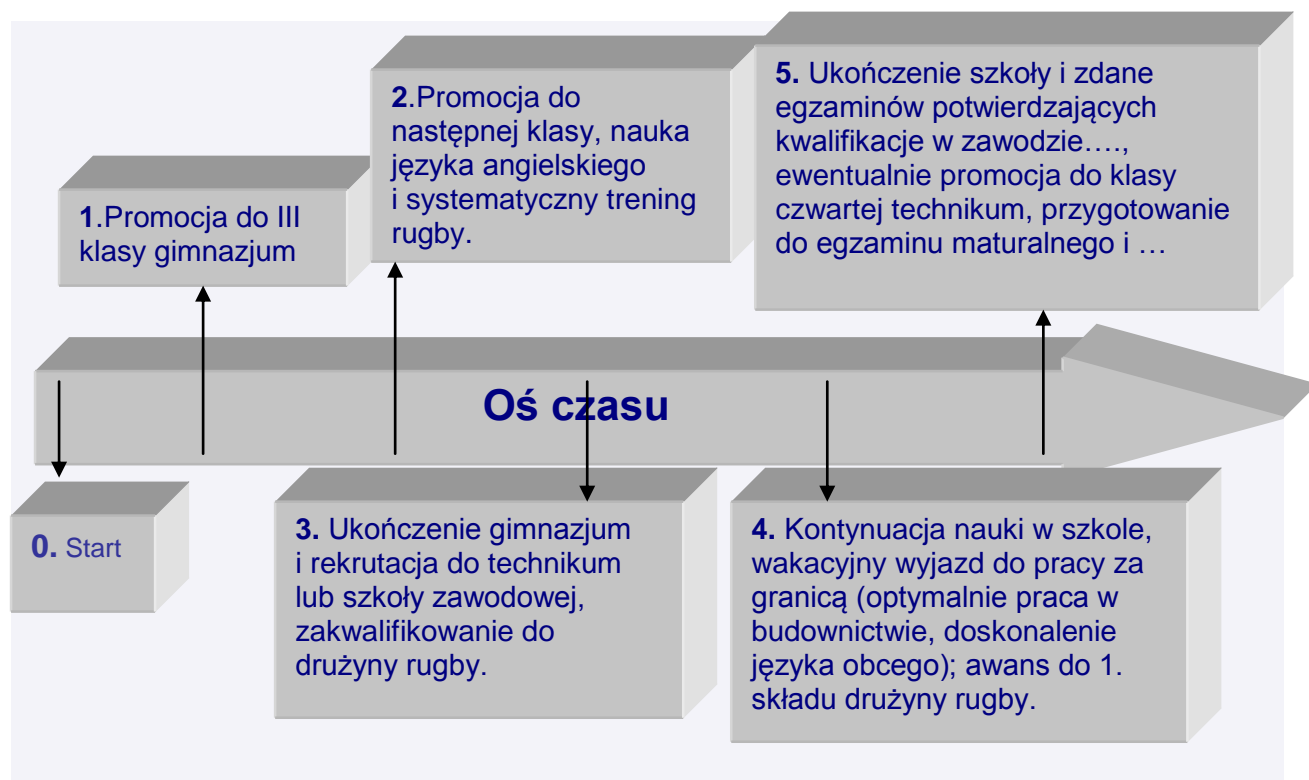
Technika ta prowokuje ucznia do samodzielnego kreowania swojej przyszłości w oparciu o rozpoznane mocne i słabe strony, umożliwia odniesienie się do posiadanych zasobów i skorzystanie z nich.

Rys. 6. Przykładowa Mapa Myśli, opracowanie własne na podstawie: Pisula D, 2010, 'ABC doradcy zawodowego, Rozmowa doradcza', Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, s. 34.

Przydatnym narzędziem do wyznaczania kierunków działań jest indywidualna ścieżka rozwoju w postaci **osi czasu**, na której uczeń zaznacza swoje marzenia, plany, cele do osiągnięcia w perspektywie, np. 2 czy 5 lat.

Oprócz celów związanych z celami w zakresie edukacji, warto, aby uczeń dołączył inne cele życiowe, związane np. ze sposobem rozwoju zainteresowań, pasji, osiągnięciami w innych dziedzinach życia.

Rys. 7. Przykładowa oś czasu do opracowania przez ucznia podczas rozmowy doradczej, opracowanie własne.

W procesie planowania podczas rozmowy doradczej należy uwzględnić podstawowe zasady formułowania planu.

Istotą dobrego planowania jest należyte określenie celu. Cel powinien być zgodny z zasadą SMART³⁵ :

Specific – jasno określony, przejrzysty i konkretny;

Measurable – mierzalny, by ocenić, w jakim stopniu został osiągnięty;

Achievable – osiągalny;

³⁵ Pisula D, 2010, ABC doradcy zawodowego..., op. cit., s. 40.

Related – powiązany z misją życiową;

Time bound – określony w czasie).

Proces planowania, które jest niezbędnym elementem rozmowy doradczej, w zależności od potrzeb dotyczy celów krótkookresowych tzw. operatywnych (obejmujących działania do jednego roku), średniookresowe tzw. taktyczne (obejmujące działanie w okresie od 1 roku do 5 lat), długookresowych tzw. strategicznych (obejmujące okres 5 i więcej lat).³⁶

Etap VI

Zakończenie rozmowy

Zakończenie rozmowy doradczej składa się z kilku niezbędnych elementów, które ilustruje poniższy schemat:

³⁶ Tamże.

Rys. 7. Zakończenie rozmowy doradczej, opracowanie własne na podstawie: Pisula D, 2010, 'ABC doradcy zawodowego, Rozmowa doradcza', Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, s. 44.

Etap VII

Ewaluacja

Ewaluacja pracy własnej jest ostatnim elementem rozmowy doradczej. Jest to czas, w którym zakończono rozmowę z uczniem. Rolą doradcy jest analiza informacji, które pozyskał o uczniu oraz sposób ich wykorzystania. Warto zastanowić się, czy wypracowane kierunki dalszych działań mają szanse powodzenia, czy zostały optymalnie dobrane. Doradca, w ramach autoewaluacji może zadać sobie następujące pytania:

Czy został dobrze określony cel dla ucznia?

Czy rozpoznanie potrzeb i możliwości ucznia pozwoliło na skuteczne planowanie jego rozwoju?

Czy sposób motywowania ucznia był należyty?

Jak warunki rozmowy oraz dobrane techniki i narzędzia wpłynęły na ostateczny efekt rozmowy doradczej?

Co zmieniłbym w komunikacji z uczniem?

Czy konieczna jest kolejna rozmowa? Kiedy?

Co warto odnotować w dokumentacji z rozmowy?

Które doświadczenia wykorzystam do pracy z innymi?

Jakie błędy popełniłem?

Jak im zapobiec?

Zamiast zakończenia...

Przygotowując poradnik kierowaliśmy się potrzebą wyposażenia doradców zawodowych w szkołach, a także wychowawców uczniów, w podstawowe informacje dotyczące po pierwsze przepisów prawa z zakresu doradztwa zawodowego w Polsce, a po drugie dotyczące praktycznej metody pracy, jakim jest „rozmowa doradcza” z uczniem.

Wybór takiej metody nie jest przypadkowy. Zakłada bowiem bezpośrednią interakcję z uczniem, uwzględnienie jego indywidualnych potrzeb, czyli jest doskonałą ilustracją i realizacją tzw. podmiotowości ucznia w edukacji.

Treść poradnika nie wyczerpuje możliwości, jakie istnieją w zasobach edukacyjnych dotyczących pracy z uczniem zagrożonym przedwczesnym kończeniem nauki. Stanowi inspirację do zajęcia się tą problematyką w szkołach. Zgodnie z założonymi celami publikacja ma wyzwolić kreatywność osób pracujących z młodzieżą zagrożoną porzuceniem nauki w poszukiwaniu najlepszych dla uczniów rozwiązań oraz uświadomić odpowiedzialność za kształtowanie kompetencji uczniów od najmłodszych lat.

Życzymy powodzenia w pracy z uczniami.

Zespół Projektu

Bibliografia

1. Pisula D, 2010, 'ABC doradcy zawodowego. Rozmowa doradcza', Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej
2. Tarkowska M, 2006, 'Rozmowa doradcza – wspólne poszukiwanie rozwiązań', Zeszyt informacyjno-metodyczny doradcy zawodowego nr 35, MPiPS
3. Weysenhoff A, Kruk-Krymula E, Biłko J, Piekarski M, 2011, Poradnik 'Zanim podejmiesz decyzję' z serii „Wybór Zawodu”
4. Wojtasik B, 1997, 'Warsztat doradcy zawodu. Aspekty psychologiczno-pedagogiczne', Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego
5. Indywidualna sesja doradcza, skrypt [dostęp: 20.04.2016]
http://www.centrumdzwoni.pl/sites/default/files/dokumenty/materialy/Indywidualna_sesja_doradcza.pdf
6. Rozmowa doradcza, scenariusz nr 1 na podstawie koncepcji Carla Rogersa w: http://badanie-kompetencji.com/wp-content/uploads/2014/07/scenariusz_1.pdf [dostęp 25.04.2016]
7. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (j. t. Dz. U. z 2015r., poz. 2156 z późn. zm.)
8. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół (Dz. U. z 2001r., Nr 61, poz. 624 z późn. zm.)
9. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2013, poz. 532)
10. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2012 poz. 977 z późn. zm.)
11. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (Dz. U. 2012 poz. 204 z późn. zm.)
12. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz

- określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli nie mających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (t. j. Dz. U. z 2015r., poz. 1264)
13. Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (j. t. Dz. U. z 2016r., poz. 645)
 14. Ustawa z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustaw regulujących wykonywanie niektórych zawodów (Dz. U. 2013 poz. 829)
 15. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 23 kwietnia 2012 r. w sprawie dokonywania z Funduszu Pracy refundacji kosztów wyposażenia lub doposażenia stanowiska pracy dla skierowanego bezrobotnego oraz przyznawania środków na podjęcie działalności gospodarczej (t. j. Dz. U. z 2015r., poz. 1041)
 16. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 18 sierpnia 2009 r. w sprawie szczegółowego trybu przyznawania zasiłku dla bezrobotnych, stypendium i dodatku aktywizacyjnego (t. j. Dz. U. z 2014, poz. 1189)
 17. Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 27 października 2004 r. w sprawie rejestru instytucji szkoleniowych (t. j. Dz. U. z 2014r., poz. 781)
 18. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2004 r. w sprawie sposobu organizacji uzupełnienia wykształcenia ogólnego młodzieży w Ochotniczych Hufcach Pracy oraz zdobywania przez nią kwalifikacji zawodowych (Dz. U. 2004 nr 262 poz. 2604)
 19. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 12 listopada 2012 r. w sprawie rejestracji bezrobotnych i poszukujących pracy (Dz. U. 2012, poz. 1299)
 20. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania (Dz. U. z 2014, poz. 1145)
 21. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lipca 2011 r. w sprawie szczegółowych zadań i organizacji Ochotniczych Hufców Pracy (Dz. U. z 2011 nr 155, poz. 920)